



## Teismo praktikos rinkinys

GENERALINIO ADVOKATO  
MICHAL BOBEK IŠVADA,  
pateikta 2018 m. birželio 5 d.<sup>1</sup>

**Byla C-167/17**

**Volkmar Klohn**  
**prieš**  
**An Bord Pleanála**  
**dalyvaujant:**  
**Sligo County Council,**  
**Maloney and Matthews Animal Collections Ltd**

(*Supreme Court* (Aukščiausiasis Teismas, Airija) prašymas priimti prejudicinį sprendimą)

„Prašymas priimti prejudicinį sprendimą – Aplinka – Poveikio vertinimas – Teisė pasinaudoti teismine peržiūra – Reikalavimas, kad teisminė peržiūra nebūtų pernelyg brangi – Sąvoka „ne pernelyg brangi“ – Bendrasis teisės principas – Taikymas laiko atžvilgiu – Tiesioginis veikimas – *res judicata* – Įsiteisėjusio sprendimo dėl bylinėjimosi išlaidų pasekmės“

### I. Įžanga

1. 2004 m. birželio 24 d. Volkmar Klohn pateikė prašymą leisti Airijos teismuose pradėti teisminės peržiūros procedūrą dėl *An Bord Pleanála* (Planavimo apeliacinė taryba, Airija, toliau – Taryba) sprendimo suteikti planavimo leidimą šalia jo ūkio statyti kritusių gyvūnų patikros padalinį. 2007 m. liepos 31 d. jam leista pradėti teisminės peržiūros procedūrą. Vis dėlto 2008 m. balandžio mėn. jo pretenzijos buvo atmestos kaip nepagrįstos ir 2008 m. gegužės mėn. priimta teismo nutartis priteisti iš jo bylinėjimosi išlaidas. 2010 m. birželio mėn. *Taxing Master* (bylinėjimosi išlaidas apskaičiuojantis pareigūnas) priėmė sprendimą, kuriame nustatė, kad išlaidų suma yra apie 86 000 EUR.

2. V. Klohn ginčijo *Taxing Master* sprendimą remdamasis tuo, kad jis neatitiko Direktyvoje 2003/35/EB<sup>2</sup> numatyto reikalavimo, kad peržiūros procedūra būtų „ne pernelyg brangi“ (toliau – NPB taisyklė). Airijos *High Court* (Aukštasis teismas) patvirtino *Taxing Master* sprendimą. V. Klohn apskundė Airijos *High Court* (Aukštasis teismas) sprendimą Airijos *Supreme Court* (Aukščiausiasis Teismas); šis teismas šioje byloje yra prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas.

3. Šiomis aplinkybėmis prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas klausia: a) ar NPB taisyklė taikytina *ratione temporis*; b) ar NPB taisyklė veikia tiesiogiai, ar būtina atlikti jos išaiškinimą; ir c) ar *Taxing Master* ir (arba) *Taxing Master* sprendimo peržiūrą atliekantis nacionalinis teismas privalo taikyti NPB taisyklę nepaisydamas to, kad sprendimas dėl išlaidų yra įsiteisėjęs.

<sup>1</sup> Originalo kalba: anglų.

<sup>2</sup> 2003 m. gegužės 26 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva, nustatanti visuomenės dalyvavimą rengiant tam tikrus su aplinka susijusius planus ir programas ir iš dalies keičianti Tarybos direktyvas 85/337/EEB ir 96/61/EB dėl visuomenės dalyvavimo ir teisės kreiptis į teismus (OL L 156, 2003, p. 17; 2004 m. specialusis leidimas lietuvių k., 15 sk., 7 t., p. 466).

## II. Teisinis pagrindas

### A. Tarptautinė teisė

#### 1. Orhuso konvencija

4. Konvencijos dėl teisės gauti informaciją, visuomenės dalyvavimo priimant sprendimus ir teisės kreiptis į teismus aplinkosaugos klausimais (toliau – Orhuso konvencija) 9 straipsnyje „Teisė kreiptis į teismus“ numatyta:

„1. Kiekviena šalis, vadovaudamasi savo nacionaliniais įstatymais, užtikrina, kad kiekvienas asmuo turėtų teisę kreiptis dėl priimto sprendimo pakartotinio nagrinėjimo teisme arba kitoje, nepriklausomoje ir bešališkoje, institucijoje, įsteigtoje įstatymų nustatyta tvarka, jei asmuo mano, kad jo prašymas suteikti informaciją pagal 4 straipsnį nebuvo nagrinėtas, buvo neteisėtai atmetas, buvo iš dalies ar visiškai atsisakyta pateikti informaciją arba kitais atvejais, kai į prašymą nebuvo deramai atsižvelgta pagal nurodyto straipsnio nuostatas.

<...>

4. Be to, ir nepažeidžiant 1 dalies nuostatų, vykdam 1, 2 ir 3 dalyse nurodytas procedūras, turi būti užtikrintos atitinkamos ir veiksmingos teisinės gynybos priemonės, įskaitant, jei reikia, tokias teisinės gynybos priemones kaip teismo įpareigojimas nepažeisti ieškovo teisių ar sustabdyti veiksmus, pažeidžiančius tas teises, ir tos priemonės turi būti teisingos, bešališkos, pasiūlytos laiku ir ne per daug brangios. Pagal šį straipsnį priimami sprendimai pateikiami ar protokoluojami raštu. Teismų ir, esant galimybei, kitų institucijų sprendimai yra prieinami visuomenei.

<...>“

### B. Sąjungos teisė

#### 1. Direktyvos 85/337 ir 2003/35

5. Pagal Poveikio aplinkai vertinimo direktyvą 85/337/EEB<sup>3</sup> (toliau – PAV direktyva), kai valstybės ir privatūs projektai gali daryti didelį poveikį aplinkai, turi būti atliktas jų poveikio aplinkai vertinimas. PAV direktyvoje taip pat nustatyti reikalavimai, taikomi visuomenės dalyvavimui ir konsultacijoms priimant sprendimus dėl tokių projektų patvirtinimo.

6. Po to, kai Sąjunga (tuomet – Europos Bendrija) pasirašė Orhuso konvenciją, PAV direktyva buvo iš dalies pakeista Direktyva 2003/35, kuria į PAV direktyvą įtrauktas 10a straipsnis. Pagal tą nuostatą:

„Valstybės narės užtikrina, kad pagal atitinkamą nacionalinę teisinę sistemą suinteresuotos visuomenės nariai: <...> turėtų teisę į peržiūrėjimą teisme <...> kad užginčytų sprendimų, veikimo ar neveikimo, kuriems pagal šią direktyvą taikomos visuomenės dalyvavimo nuostatos, materialinį ar procesinį teisėtumą <...>.

Bet kuri tokia procedūra turi būti teisinga, nešališka, savalaikė ir ne pernelyg brangi.

3 1985 m. birželio 27 d. Tarybos direktyva dėl tam tikrų valstybės ir privačių projektų poveikio aplinkai vertinimo (OL L 175, 1985, p. 40; 2004 m. specialusis leidimas lietuvių k., 15 sk., 1 t., p. 248).

Siekdamos toliau didinti šios direktyvos nuostatų veiksmingumą, valstybės narės užtikrina, kad visuomenei būtų prieinama praktinio pobūdžio informacija apie teisę į administracinio ir teismo peržiūrėjimo procedūras.“

7. Direktyvos 2003/35 6 straipsnio „Įgyvendinimas“ pirmoje pastraipoje numatytas šios direktyvos perkėlimo į nacionalinę teisę terminas – 2005 m. birželio 25 d.

### C. Airijos teisė

8. Pagal *Rules of the Superior Courts* (Aukštesniųjų teismų procedūros taisyklės) 99 straipsnio 1 dalį išlaidų klausimas sprendžiamas pagal bylos rezultatą. Ieškovas kaip pralaimėjęs šalis turi apmokėti ne tik savo, bet ir kitos šalies išlaidas. Tai yra bendra taisyklė, tačiau teismas turi teisę nukrypti nuo šios nuostatos, jei toks nukrypimas pateisinamas, atsižvelgiant į konkrečias bylos aplinkybes.

9. 2009 m. liepos 16 d. Sprendime *Komisija / Airija*<sup>4</sup> Teisingumo Teismas nusprendė, kad Airija neperkėlė į nacionalinę teisę taisyklės, kad procedūros neturėtų būti pernelyg brangios, kaip nustatyta PAV direktyvos 10a straipsnyje. Vadovaudamasi šiuo sprendimu Airija įtraukė į *Planning and Development Act 2000* (2000 m. Planavimo ir plėtros įstatymas) (su daliniais pakeitimais) 50B straipsnį, kad būtų numatyta, jog šio įstatymo taikymo srityje kiekviena šalis privalo padengti savo bylinėjimosi išlaidas, bet teismai gali nukrypti nuo taisyklių ypač svarbių klausimų atveju.

### III. Faktinės aplinkybės, procesas ir pateikti prejudiciniai klausimai

10. Šios bylos faktinės aplinkybės susijusios su 2004 m. laikotarpiu ir planavimo leidimo išdavimu Achonry, Slaigo grafystėje, Airijoje, statyti kritusių gyvūnų patikros padalinį, į kurį būtų gabenamos karvės iš visos Airijos (šios statybos yra atsako į galvijų spongiforminės encefalopatijos epizootiją dalis). V. Klohn, ieškovas pagrindinėje byloje, priklauso ūkis, esantis šalia siūlomos padalinio vietos.

11. 2004 m. birželio 24 d. V. Klohn pateikė prašymą leisti pradėti teisminės peržiūros procedūrą dėl Tarybos sprendimo suteikti planavimo leidimą. Iš ieškovo paaiškinimų suprantu, kad prašymas dėl teisminės peržiūros buvo grindžiamas tuo, kad sprendimo priėmimo procese nebuvo leista dalyvauti visuomenei, ir tuo, kad poveikio aplinkai vertinimas būtų baigtas tik po to, kai padalinys jau bus pastatytas.

12. 2007 m. liepos 31 d. V. Klohn leista pradėti teisminės peržiūros procedūrą. Per žodinį bylos nagrinėjimą Teisingumo Teisme patvirtinta, kad trejų metų delsimą priimti sprendimą dėl prašymo leisti pradėti teisminės peržiūros procedūrą lėmė ne kurios nors iš šalių veikimas arba neveikimas, bet prašymą nagrinėjančio nacionalinio teismo darbo krūviai.

13. 2008 m. balandžio 23 d. sprendimu dėl bylos esmės *High Court* (Aukštasis teismas) atmetė V. Klohn prašymą.

14. 2008 m. gegužės 6 d. *High Court* (Aukštasis teismas) priėmė nutartį dėl bylinėjimosi išlaidų, remdamasis bendrąja taisykle *the costs follow the event* (bylinėjimosi išlaidų klausimas sprendžiamas pagal bylos rezultatą). Pagal šią taisyklę atsakovas ir trečioji šalis pagrindinėje byloje (padalinį statanti bendrovė) turi teisę reikalauti iš V. Klohn, kaip iš bylą pralaimėjusios šalies, atlyginti bylinėjimosi išlaidas.

4 C-427/07, EU:C:2009:457, 92–94 punktai.

15. Bylinėjimosi išlaidos priteistos tik dėl pagrindinio teisminės peržiūros prašymo, o ne dėl prašymo leisti pradėti teisminės peržiūros procedūrą. Prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas nurodo: kadangi 2007 m. liepos 31 d. V. Klohn buvo leista pradėti teisminės peržiūros procedūrą, bylinėjimosi išlaidos buvo patirtos pasibaigus Direktyvos 2003/35, kuria PAV direktyva papildyta 10a straipsniu (NPB taisykle), perkėlimo į nacionalinę teisę terminui.

16. Suprantu, kad pačioje nutartyje dėl bylinėjimosi išlaidų nebuvo nurodyta suma, kuri galėjo būti priteista iš V. Klohn. Pats V. Klohn teigia, kad pateikęs prašymą dėl leidimo pradėti procedūrą ir prašymą dėl pačios teisminės peržiūros, jis patyrė apie 32 000 EUR išlaidų.

17. Priėmus nutartį dėl bylinėjimosi išlaidų, pagrįstai patirtų išlaidų sumos skaičiavimas perduotas *Taxing Master of the High Court*. Šiam pareigūnui V. Klohn pareiškė, kad pagal Orhuso konvencijos 3 straipsnio 8 dalį ir 9 straipsnio 4 dalį bei PAV direktyvos 10a straipsnį apskaičiuotos išlaidos negali būti pernelyg didelės.

18. *Taxing Master* sprendimas dėl bylinėjimosi išlaidų priimtas 2010 m. birželio mėn. Taryba iš pradžių buvo nurodžiusi maždaug 98 000 EUR sumą. *Taxing Master* nustatė, kad Tarybai atlygintina bylinėjimosi išlaidų suma yra maždaug 86 000 EUR.

19. Vėliau V. Klohn pateikė prašymą *High Court* (Aukštasis teismas) peržiūrėti *Taxing Master* sprendimą. Šis teismas paliko galioti *Taxing Master* sprendimą. V. Klohn apskundė *High Court* (Aukštasis teismas) sprendimą *Supreme Court* (Aukščiausiasis teismas).

20. Siekiant aiškumo galima apibendrinti, kad pagrindiniai įvykiai šioje byloje klostėsi tokia tvarka:

- 2003 m. birželio 25 d. paskelbta ir įsigaliojo Direktyva 2003/35<sup>5</sup>;
- 2004 m. balandžio 30 d. priimtas Tarybos sprendimas;
- 2004 m. birželio 24 d. pradėtas procesas (pateiktas prašymas leisti pradėti planavimo leidimo suteikimo teisminės peržiūros procedūrą);
- 2005 m. birželio 25 d. baigėsi perkėlimo terminas;
- 2007 m. liepos 31 d. suteiktas leidimas pradėti teisminės peržiūros procedūrą;
- 2008 m. balandžio 23 d. priimtas sprendimas dėl bylos esmės;
- 2008 m. gegužės 6 d. priimta nutartis dėl bylinėjimosi išlaidų priteisimo iš V Klohn;
- 2010 m. birželio 24 d. priimtas *Taxing Master* sprendimas dėl bylinėjimosi išlaidų sumos;
- 2011 m. gegužės 11 d. atmestas skundas dėl *Taxing Master* sprendimo.

21. Suabejojęs dėl teisingo Sąjungos teisės aiškinimo, *Supreme Court* (Aukščiausiasis Teismas) nusprendė sustabdyti bylos nagrinėjimą ir pateikti Teisingumo Teismui šiuos tris prejudicinius klausimus:

„1. Ar [Direktyvos 85/337] 10a straipsnio nuostatos, kad procedūra turi būti „ne pernelyg brangi“, gali būti taikomos tokioje byloje kaip ši, kai byloje ginčijamas plėtros leidimas buvo išduotas dar nepasibaigus galutiniam [Direktyvos 2003/35] perkėlimo į nacionalinę teisę terminui ir kai byla,

<sup>5</sup> Direktyvos 2003/35 7 straipsnyje numatyta, kad ji įsigalioja nuo jos paskelbimo *Oficialiajame leidinyje* dienos.

kurioje ginčijamas atitinkamas plėtros leidimas, taip pat iškelta dar nepasibaigus šiam terminui? Jeigu atsakymas į šį klausimą yra teigiamas, ar [Direktyvos 85/337] nuostatos, kad procedūra turi būti „ne pernelyg brangi“, gali būti taikomos visoms byloje patirtoms išlaidoms, ar tik toms išlaidoms, kurios patirtos pasibaigus galutiniam perkėlimo į nacionalinę teisę terminui?

2. Ar nacionalinis teismas, kuris turi diskreciją priimti sprendimą dėl iš bylą pralaimėjusios šalies priteistinių bylinėjimosi išlaidų, tuo atveju, kai atitinkama valstybė narė nėra nustačiusi jokios konkrečios priemonės [Direktyvos 85/337] 10a straipsniui perkelti į nacionalinę teisę, priimdamas nutartį dėl bylinėjimosi išlaidų byloje, kuriai taikoma minėta nuostata, privalo užtikrinti, kad dėl priimtos nutarties procedūra netaptų „pernelyg brangi“ todėl, kad atitinkamos nuostatos veikia tiesiogiai arba todėl, kad atitinkamos valstybės narės teismas privalo savo nacionalinę proceso teisę aiškinti taip, kad ji kuo labiau atitiktų 10a straipsnio tikslus?
3. Jeigu nutartis dėl bylinėjimosi išlaidų yra be išlygų ir, jei nepaduodamas apeliacinis skundas, pagal nacionalinę teisę laikoma galutine ir baigtine, ar pagal Sąjungos teisę reikalaujama, kad:
  - a) *Taxing Master*, pagal nacionalinę teisę įgaliotas apskaičiuoti bylinėjimosi išlaidų sumą, kurią pagrįstai patyrė bylą laimėjusi šalis, arba
  - b) teismas, kurio prašoma peržiūrėti šio *Taxing Master* sprendimą,

vis dėlto privalo nukrypti nuo kitu atveju taikytinų nacionalinės teisės priemonių ir nustatyti priteistinių bylinėjimosi išlaidų sumą taip, kad būtų užtikrinta, jog dėl šitaip priteistų bylinėjimosi išlaidų procedūra netaps pernelyg brangi?“

22. Rašytines pastabas pateikė G. Klohn, Taryba, Airijos vyriausybė ir Europos Komisija. Šios suinteresuotosios šalys taip pat pateikė savo žodines pastabas 2018 m. vasario 22 d. vykusiame teismo posėdyje.

#### IV. Vertinimas

##### A. Įžanga

23. Procedūra dėl prašymo leisti pradėti Tarybos sprendimo teisminės peržiūros procedūrą pradėta 2004 m. birželio mėn., t. y. likus metams iki Direktyvos 2003/35 perkėlimo į nacionalinę teisę termino pabaigos 2005 m. birželio mėn. Tačiau leidimas pradėti sprendimo teisminės peržiūros procedūrą suteiktas keleriais metais vėliau – 2007 m. liepos mėn. Teismo sprendimas dėl bylos esmės buvo priimtas 2008 m. balandžio mėn. Visą šį laiką NPB taisyklė nebuvo perkelta į nacionalinę teisę. Tačiau didelė proceso nacionaliniuose tesimuose dalis įvyko po perkėlimo į nacionalinę teisę termino pabaigos.

24. Taigi iš pirmo žvilgsnio gali atrodyti, kad ši byla yra „Sąjungos teisės klasika“ – pavėluotas direktyvos perkėlimas į nacionalinę teisę. Vis dėlto būtent dėl minėtos taisyklės pobūdžio ir pagrindinės bylos eigos kyla sudėtingesnė problema; todėl prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas klausia, ar NPB taisyklė turi būti suprantama kaip tiesioginio veikimo nuostata ar kaip atitinkamo aiškinimo šaltinis (2 klausimas), apie jos taikymą laiko atžvilgiu (1 klausimas), taip pat – kas ir kaip ją turi taikyti (3 klausimas)?

25. Manau, kad NPB taisyklė arba tiksliau – PAV direktyvos 10a straipsnio penktoje pastraipoje esanti taisyklė – veikia tiesiogiai (B dalis) ir gali būti taikoma išlaidoms, patirtoms nuo pirmojo procedūros etapo pradžios pasibaigus Direktyvos 2003/35 perkėlimo į nacionalinę teisę terminui (C dalis). Būtent kaip ir kas ją turi taikyti konkrečioje nacionalinėje procedūroje, nors ir su išlygomis, nustato nacionalinė teisė (D dalis).

## **B. Antrasis klausimas: NPB taisyklės atitinkamas aiškinimas ir tiesioginis veikimas**

26. Antruoju klausimu prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas siekia sužinoti, ar NPB taisyklė yra tiesioginio veikimo ir ar dėl jos taikoma „atitinkamo aiškinimo“ pareiga.

27. Siekiant išsamumo, reikia pripažinti, kad Komisija taip pat pasiūlė, kad NPB taisyklė gali būti konkreti bendrojo Sąjungos teisės principo išraiška. Išvadoje byloje *North East Pylon Pressure Campaign and Sheehy (NEPPC)* pažymėjau, kad NPB taisyklė iš tiesų yra konkreti bendresnio principo išraiška direktyvoje<sup>6</sup>. Neseniai priimtame sprendime byloje *NEPPC* Teisingumo Teismas taip pat nurodė, kad pagal veiksmingumo ir veiksmingos teisminės apsaugos principus paprastai reikalaujama, kad teismo procesas nebūtų pernelyg brangus<sup>7</sup>.

28. Vis dėlto šiuos teiginius reikia tinkamai suprasti kaip reiškiančius, kad NPB taisyklė aiškintina platesniame atitinkamų teisės normų ir konstituciniame kontekste, o ne kaip nustatanti bendro pobūdžio savarankišką Sąjungos (aplinkos) teisės principą, kuris būtų taikomas neatsižvelgiant į atitinkamų teisės normų kontekstą. Jei toks bendrasis principas egzistuoja, jis turi būti išreikštas teisės aktų lygmeniu, kad būtų taikomas konkrečiais atvejais<sup>8</sup>.

29. Šiuo atveju principui, kad peržiūros procedūra negali būti pernelyg brangi, iš tikrųjų suteikta konkreti išraiška PAV direktyvos 10a straipsnio penktoje pastraipoje. Taigi, išnagrinėsiu šios konkrečios nuostatos poveikį.

### *1. Atitinkamas aiškinimas*

30. Bendroji atitinkamo aiškinimo pareiga aiškiai kyla iš suformuotos jurisprudencijos<sup>9</sup>, pagal kurią pareiga „išplaukia iš pačios Sutarties sistemos, nes ji leidžia bylą nagrinėjanti nacionaliniam teismui pagal savo kompetenciją užtikrinti visišką Bendrijos teisės veiksmingumą“<sup>10</sup>.

31. Minėta pareiga taip pat patvirtinta ir būtent su Orhuso konvencija susijusiu atveju<sup>11</sup>. Nematau priežasčių, kodėl ji neturėtų būti taikoma ir dėl NPB taisyklės. Tam neprieštaravo nė viena iš šios bylos šalių.<sup>12</sup> Be to, prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas prašyme nurodė, kad nacionalinė teisė gali būti aiškinama pagal NPB taisyklę.

32. Vis dėlto tai, ką šiuo konkrečiu atveju praktiškai tiksliai reiškia „atitinkamas aiškinimas“, yra atskiras klausimas, prie kurio grįšiu šiek tiek vėliau<sup>13</sup>.

### *2. Tiesioginis veikimas*

33. Visos dalyvaujančios šalys iš esmės sutiko, jog atitinkamo aiškinimo pareiga egzistuoja, bet tik ieškovas teigė, kad NPB taisyklė yra tiesioginio veikimo.

6 C-470/16, EU:C:2017:781, 33 punktas.

7 2018 m. kovo 15 d. Sprendimas *North East Pylon Pressure Campaign and Sheehy* (C-470/16, EU:C:2018:185, 55–58 punktai).

8 Šiuo klausimu žr. 1976 m. balandžio 8 d. Sprendimą *Defrenne* (43/75, EU:C:1976:56, 18 ir 19 punktai), priešingai nei 2005 m. lapkričio 22 d. Sprendime *Mangold* (C-144/04, EU:C:2005:709, 76 punktas).

9 1984 m. balandžio 10 d. Sprendimas *von Colson ir Kamann* (14/83, EU:C:1984:153, 26 punktas) ir 2004 m. spalio 5 d. Sprendimas *Pfeiffer ir kt.* (C-397/01 iki C-403/01, EU:C:2004:584, 111–119 punktai). Taip pat žr. 2012 m. sausio 24 d. Sprendimą *Dominguez* (C-282/10, EU:C:2012:33, 24 punktas) ir 2006 m. liepos 4 d. Sprendimą *Adeneler ir kt.* (C-212/04, EU:C:2006:443, 109 punktas).

10 2004 m. spalio 5 d. Sprendimas *Pfeiffer ir kt.* (C-397/01 iki C-403/01, EU:C:2004:584, 114 punktas).

11 2011 m. kovo 8 d. Sprendimas *Lesoochranárske zoskupenie* (C-240/09, EU:C:2011:125, 50–52 punktai).

12 Bent jau iš principo, kol kas nenagrinėjant konkretesnių aspektų, susijusių su šios pareigos taikymo *ratione temporis* apimtimi ir kompetentingų organų arba institucijų, atsakingų už jos taikymą, įvardijimą; tie aspektai aptarti atsakant į prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikusio teismo 1 ir 3 klausimus.

13 Žr. šios išvados 72–75 punktus.

34. Ar šiuo atveju turėtų būti svarbi taksonomija? Teisingumo Teismas neseniai nurodė, kad dviejų sąvokų taikymas konkrečiomis aplinkybėmis gali duoti panašų rezultatą<sup>14</sup>. Be to, nors tai dvi skirtingos kategorijos, praktiškai tarp atitinkamo aiškinimo (netiesioginio veikimo) ir tiesioginio veikimo nėra aiškios ribos. Realybė atrodo artimesnė kontinuumui tarp šių dviejų sąvokų. Visų pirma tai bus subjektyvaus supratimo (ar veikiau deklaracijos) dalykas, kada nacionalinis teismas dar „griežtai aiškina“ nacionalinę taisyklę, kad užtikrintų jos atitikimą Sąjungos teisės nuostatai, o ne tiesiogiai taiko Sąjungos teisės nuostatą byloje.

35. Vis dėlto tiesioginį veikimą ir atitinkamą aiškinimą Teisingumo Teismas suformulavo kaip dvi skirtingas kategorijas: kiekvienos iš jų poveikis nacionalinio lygmens ginčui ir ypač kiekvienos šalies teisėms ir pareigoms bus skirtingas<sup>15</sup>. Dėl šios priežasties suprantu, kodėl prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas kelia šį klausimą, nes tai, ar PAV direktyvos 10a straipsnio penkta pastraipa, kurioje yra NPG taisyklė, veikia tiesiogiai, yra reikšminga nagrinėjant bylą nacionaliniu lygmeniu.

#### a) Tiesioginio veikimo sąlygos

36. Ar nuostata yra tiesioginio veikimo, reikia vertinti atsižvelgiant į nagrinėjamos nuostatos pobūdį, struktūrą ir formuluotę<sup>16</sup>.

37. Nuostata yra tiesioginio veikimo, kai, sprendžiant iš jos dalyko, ji pakankamai aiški, tiksli ir besąlyginė, kad būtų galima ja remtis prieštaraujančios nacionalinės priemonės atžvilgiu, arba tiek, kiek nuostatos apibrėžia teises, kuriomis asmenys gali remtis valstybės atžvilgiu<sup>17</sup>. Taip, pavyzdžiui, gali būti tokiu atveju, jeigu draudimas išreikštas bendrai ir nedviprasmiškai<sup>18</sup>.

38. Prieš pradėdant nagrinėti NPB taisyklę, reikia aptarti penkias bendro pobūdžio pastabas, grindžiamas jurisprudencija.

39. Pirma, iš jurisprudencijos matyti, kad „aiški ir tiksli“ yra gana lanksti sąlyga. Nuostata gali būti „aiški ir tiksli“, tačiau turėti neaiškių ar net miglotų koncepcijų arba neapibrėžtų teisės sąvokų. Pavyzdžiui, septintojo dešimtmečio sprendimuose *van Gend & Loos*<sup>19</sup> ir *Salgoil*<sup>20</sup> Teisingumo Teismas teigė, kad muitų ir kiekybinių apribojimų bei „lygiavėčio poveikio priemonių“ draudimas buvo pakankamai aiškus ir tikslus, kad būtų tiesioginio veikimo. Pastaruosius penkiasdešimt metų Teisingumo Teismas aiškina sąvoką „lygiavėčio poveikio priemonės“.<sup>21</sup>

14 2018 m. kovo 15 d. Sprendimas *North East Pylon Pressure Campaign and Sheehy* (C-470/16, ECLI:EU:C: 2018:185, 52 ir 58 punktai).

15 Išsamiau žr. šios išvados 67–75 punktus.

16 Žr., pvz., 1974 m. gruodžio 4 d. Sprendimą *Van Duyn* (C-41/74, EU:C:1974:133, 12 punktas).

17 1982 m. sausio 19 d. Sprendimas *Becker* (C-8/81, EU:C:1982:7, 25 punktas) ir 2008 m. balandžio 15 d. Sprendimas *Impact* (C-268/06, EU:C:2008:223, 56 ir 57 punktai).

18 2008 m. balandžio 15 d. Sprendimas *Impact* (C-268/06, EU:C:2008:223, 60 punktas).

19 1963 m. vasario 5 d. sprendimas (26/62, EU:C:1963:1).

20 1968 m. gruodžio 19 d. sprendimas (13/68, EU:C:1968:54).

21 Pačios *van Gend & Loos* ir *Salgoil* bylos susijusios su maito mokesčiais ir kiekybiniais apribojimais siaurąja prasme. Tik vėliau iškilo būtinybė paaiškinti sąvoką „lygiavėčio poveikio priemonės“. Žr., pvz., 1969 m. liepos 1 d. Sprendimą *Komisija / Italija* (24/68, EU:C:1969:29), 1974 m. liepos 11 d. Sprendimą *Dassonville* (8/74, EU:C:1974:82), 1976 m. vasario 5 d. Sprendimą *Bresciani* (87/75, EU:C:1976:18) ir 1982 m. lapkričio 24 d. Sprendimą *Komisija / Airija* (249/81, EU:C:1982:402).

40. Antra, Teisingumo Teismas labiau linkęs daryti išvadą, kad nuostata, nepaisant to, kad suformuluota vartojant neaiškias ir neapibrėžtas sąvokas, yra tiesioginio veikimo, kai joje įtvirtintas *draudimas*. Kai nuostata vadovaujama kaip atskiros teisės, kurios ribas reikia apibrėžti, šaltiniu, remtis neaiškiomis sąvokomis paprastai daug sudėtingiau<sup>22</sup>. Pavyzdžiui, Sprendime *Carbonari ir kt.*<sup>23</sup> medicinos studentai turėjo teisę į „tinkamą darbo užmokestį“ pagal taikomą direktyvą. Nors pareiga užtikrinti darbo užmokestį buvo nustatyta tiksliai, nebuvo apibrėžtas nei žodis „tinkamas“, nei darbo užmokesčio nustatymo būdas. Todėl ši nuostata nebuvo tiesioginio veikimo.

41. Trečia, ar esama tiesioginio veikimo, įvertinama atskirų teisinių teiginių, kaip antai teisinės priemonės straipsnio ar net jo dalies, lygmeniu. Žinoma, atliekant tokį vertinimą atsižvelgiama į teisinės priemonės sistemą ir vidinę logiką. Vis dėlto konkreti nuostata gali būti tiesioginio veikimo, net jei kitos (ar net dauguma) tos pačios teisinės priemonės nuostatos tokios nėra.

42. Ketvirta, nustatydamas, ar taisyklė yra tiesioginio veikimo konkrečioje byloje, Teisingumo Teismas nesiekia nustatyti, kad visos nuostatos yra tiesioginio veikimo ir gali būti taikomos pažodžiui. Atvirkščiai, jis siekia nustatyti, ar iš (galbūt ilgesnės ir sudėtingesnės) Sąjungos teisės nuostatos galima išskirti konkrečią taikomą elgesio taisyklę. Taip Teisingumo Teismas, pavyzdžiui, pripažino vienodo atlyginimo už vienodą darbą principo<sup>24</sup> (arba iš esmės vyrų ir moterų diskriminavimo draudimo atlyginimo srityje principo<sup>25</sup>) pagal EEB Sutarties 119 straipsnį (dabar – SESV 157 straipsnis), kuris nustato platesnę pareigą valstybėms narėms<sup>26</sup>, tiesioginį veikimą.

43. Penkta, tiesioginio veikimo „besąlygiškumo“ kriterijus reiškia, kad nei Sąjungos, nei valstybės narės institucijos neprivalo priimti jokių papildomų priemonių, kad įgyvendintų Sąjungos nuostatą. Be to, pagal jurisprudenciją valstybėms narėms nereikia suteikti jokios įgyvendinimo diskrecijos<sup>27</sup> arba leisti remtis tuo, kad šia diskrecija nepasinaudojo<sup>28</sup>.

44. Vis dėlto tiesioginio veikimo sąlygos gali būti įvykdytos, net jei valstybė narė turi diskreciją. Taip yra būtent tuo atveju, kai klausimui, ar nacionalinės valdžios institucijos viršijo savo diskreciją, *gali būti taikoma teisminė peržiūra*<sup>29</sup>.

22 Šiame kontekste pagal doktriną sąvoka „invocabilité d'exclusion“ (pažodžiui: galėjimas remtis netaikymu – tai yra galimybė remtis Sąjungos teisės nuostata, kuri yra pakankamai aiški, kad būtų galima *išvengti* prieštaraujančių nacionalinės teisės nuostatų taikymo) skiriasi nuo sąvokos „invocabilité de substitution“ (pažodžiui: galėjimas remtis pakeičiamumu (Sąjungos nuostata) – tai yra galimybė remtis teise, kuri suteikiama pagal Sąjungos teisės nuostatas, pakankamai apibrėžtas, kad galėtų *pakeisti* esamą nacionalinės teisės nuostatą). Žr. S. Prechal „Member State Liability and Direct Effect: What's the Difference After All?“, *European Business Law Review*, t. 17, 2006, p. 304. Atsižvelgiant į šį teorinį pagrindą, „invocabilité d'exclusion“ egzistuoja tada, kai Sąjungos teisės nuostata, *draudžianti* tam tikrus veiksmus ir naudojama siekiant netaikyti nacionalinės teisės nuostatos. Tokiais atvejais tiesioginio veikimo riba nėra tokia griežta. Šiuo atžvilgiu žr. generalinio advokato P. Léger išvadą byloje *Linster* (C-287/98, EU:C:2000:3, 57 punktas).

23 1999 m. vasario 25 d. sprendimas (C-131/97, EU:C:1999:98).

24 1976 m. balandžio 8 d. Sprendimas *Defrenne* (43/75, EU:C:1976:56, 30–37 punktai).

25 1976 m. balandžio 8 d. Sprendimas *Defrenne* (43/75, EU:C:1976:56, 39 punktas).

26 Šiuo atžvilgiu žr. generalinio advokato A. Trabucchi išvadą byloje *Defrenne* (43/75, EU:C:1976:39, rezoliucinė dalis). Pirmiausia buvo aptartos toje nuostatoje vartojamos neapibrėžtos sąvokos. Buvo pažymėta, kad konkreti nuostata aiškiai adresuojama valstybėms narėms. Vis dėlto generalinis advokatas padarė išvadą, kad šioje platesnėje nuostatoje yra siauresnis teiginys. Jis įvardijo šį teiginį kaip „atlyginimą, suprantamą siaurąja šio žodžio prasme, už darbą, kuris yra ne tiesiog panašus, bet vienodas“, ir nustatė, kad jis yra tiesiogiai taikytinas.

27 1974 m. gruodžio 4 d. Sprendimas *Van Duyn* (41/74, EU:C:1974:133, 6 punktas).

28 1982 m. sausio 19 d. Sprendimas *Becker* (8/81, EU:C:1982:7, 28–30 punktai).

29 1974 m. gruodžio 4 d. Sprendimas *Van Duyn* (41/74, EU:C:1974:133, 7 ir 13 punktai). Taip pat žr. 1996 m. spalio 24 d. Sprendimą *Kraaijeveld ir kt.* (C-72/95, EU:C:1996:404, 59 punktas), 2008 m. balandžio 15 d. Sprendimą *Impact* (C-268/06, EU:C:2008:223, 64 punktas) ir 2013 m. kovo 21 d. Sprendimą *Salzburger Flughafen* (C-244/12, EU:C:2013:203, 29 ir 31 punktai).

45. Būtent taip iš principo bus tuomet, jei bus galima nustatyti „minimalias garantijas“, „minimalias teises“ arba „minimalią apsaugą“<sup>30</sup> ir jei atliekant teisminę peržiūrą bus galima patikrinti, ar valstybės narė atitinka tą minimalų lygį<sup>31</sup>. Taigi, pavyzdžiui, Sprendime *Faccini Dori* Teisingumo Teismas nusprendė, kad nuostata buvo besąlyginė ir pakankamai tiksli, nes buvo galima apibrėžti konkrečias sąvokas ir buvo aiškus pačios teisės turinys. Valstybės narės turėjo tam tikrą diskreciją nustatyti naudoti toje byloje nagrinėtoje direktyvoje įtvirtinta anuliavimo teise terminą ir sąlygas. Tačiau tai neturėjo įtakos minėtos teisės tikslumui ir besąlygiškumui, nes vis tiek buvo galima nustatyti taikomas minimalias teises<sup>32</sup>.

46. Kitaip tariant, sprendžiant, ar nuostata, kurioje įtvirtintas draudimas, yra tiesioginio veikimo, pirmiausia keliamas klausimas, ar dėl jos galima kreiptis į teismą. Ar ji suteikia minimalias garantijas, kurias atitinkama nacionalinė valdžios institucija galėtų taikyti praktiškai, net jei valstybė narė turi tam tikrą diskreciją? Ar iš tos nuostatos galima išskirti aiškią elgesio taisyklę, kurią būtų galima taikyti konkrečiu atveju?

#### b) Taikymas nagrinėjamoje byloje

47. Atsižvelgdamas į minėtas sąlygas, kaip jos išaiškintos jurisprudencijoje, manau, kad PAV direktyvos 10a straipsnio penkta pastraipa, kurioje yra NPB taisyklė, ir tikrųjų yra tiesioginio veikimo.

48. Taisyklė, kad peržiūros procedūros, kurioms taikoma PAV direktyva, turi būti ne pernelyg brangios, aiškiai yra tokia, dėl kurios galima kreiptis į teismą, ypač kai kompetentinga nacionalinė institucija sprendžia dėl išlaidų, susijusių su tomis procedūromis. Ji suteikia minimalias garantijas: išlaidos negali sukliudyti ieškovui pareikšti ieškinį ir *a fortiori*, lemti jo bankrotą.

49. NPB taisyklėje yra nustatytas aiškus, tikslus ir besąlyginis draudimas. Iš tikrųjų sąvoka „pernelyg brangus“ turi būti aiškinama ir taikoma kiekvienu atveju atsižvelgiant į konkrečias aplinkybes. Tačiau, mano nuomone, tai nereiškia, kad dėl to NPB taisyklė negali būti aiški ir tiksli. Apskritai, nesvarbu, kiek galėtų būti paskelbta gairių ar priimta sprendimų, kuriuose sąvoka „pernelyg brangus“ aiškinama pavyzdžiui, nurodant intervalą, sumas arba orientacinius skaičius, taisyklę *visada* reikės tam tikru lygiu išaiškinti kiekvienu atskiru atveju, taip pat atsižvelgiant į konkrečias bylos aplinkybes: *kas* pareiškė ieškinį ir būtent *dėl ko*?<sup>33</sup> Kitaip tariant, individualiu lygmeniu visada egzistuos tam tikras neapibrėžtumas, tačiau tai nereiškia, kad bus apskritai neaišku, ko taisyklė reikalauja.

50. Tai galima iliustruoti, pavyzdžiui, *Salzburger Flughafen*<sup>34</sup> byla, kurioje reikalavimas atlikti projektų, darančių „didelį poveikį“ aplinkai, poveikio aplinkai vertinimą buvo laikomas tiesioginio veikimo. Tokia išvada padaryta, nepaisant akivaizdžios būtinybės „didelį poveikį“ įvertinti kiekvienu konkrečiu atveju<sup>35</sup>.

30 Atitinkamai žr. 1991 m. lapkričio 19 d. Sprendimą *Francovich ir kt.* (C-6/90 ir C-9/90, EU:C:1991:428, 19 punktas), 1994 m. liepos 14 d. Sprendimą *Faccini Dori* (C-91/92, EU:C:1994:292, 17 punktas) ir 2012 m. sausio 24 d. Sprendimą *Dominguez* (C-282/10, EU:C:2012:33, 35 punktas).

31 Šiuo atžvilgiu žr. 2000 m. rugsėjo 19 d. Sprendimą *Linster* (C-287/98, EU:C:2000:468, 37 punktas): „ši diskrecija, kurią valstybė narė gali turėti perkeldama šią nuostatą į nacionalinę teisę, *neužkerta kelio* klausimo, ar nacionalinės valdžios institucijos ją viršijo, *teisminei kontrolei*“ (išskirta mano).

32 1994 m. liepos 14 d. Sprendimas *Faccini Dori* (C-91/92, EU:C:1994:292, 17 punktas). Taip pat žr. V. Skouris „*Effet Utile Versus Legal Certainty: The Case-law of the Court of Justice on the Direct Effect of Directives*“, *European Business Law Review* 17, 2006, p. 242, kur besąlygiškumas apibūdinamas kaip atvejai, kai valstybėms narėms nepaliekama diskrecija dėl to, ar, kada ir kaip priimti teisės aktus.

33 Be to, tai aišku iš Teisingumo Teismo sprendimo *Edwards*. Šiame sprendime Teisingumo Teismas nesiekė tiksliai išaiškinti sąvokos „ne pernelyg brangu“ ir taip pat netaikė „vidutinių“ ieškovų požiūrio. Vietoj to jis atkreipė dėmesį į tinkamiausių aspektų sąrašą (nebaigtinį), į kurį reikia atsižvelgti taikant šią taisyklę – žr. 2013 m. balandžio 11 d. Sprendimą *Edwards ir Pallikaropoulos* (C-260/11, EU:C:2013:221, 40–43 punktai).

34 2013 m. kovo 21 d. sprendimas (C-244/12, EU:C:2013:203).

35 Taip pat žr., pvz., 2008 m. balandžio 15 d. Sprendimą *Impact* (C-268/06, EU:C:2008:223, 105–134 punktai) dėl sąvokos „įdarbinimo sąlygos“.

51. Kalbant apie NPB taisyklės *besąlygiškumą*, akivaizdu, kad nenustatytos jokios išankstinės draudimo taikymo sąlygos. Tiesa, valstybės narės turi tam tikrą diskreciją nustatyti tikslų peržiūros procedūrų, vykdomų ginčijant sprendimus, kuriems taikomos PAV direktyvos nuostatos dėl visuomenės dalyvavimo, pobūdį. Tačiau, neatsižvelgiant į laiko aspektą, kuris toliau aptariamas nagrinėjant pirmąjį klausimą, iš tiesų nė viena iš šalių neginčija, kad teisminės peržiūros procedūra pagrindinėje byloje yra tokia peržiūros procedūra, kuriai taikoma ta taisyklė<sup>36</sup>.

52. Kitaip tariant, tokiomis aplinkybėmis kaip šios bylos, kurios visiškai atitinka tai, kas turėtų būti reglamentuojama teisingai perkėlus PAV direktyvą, iš dalies pakeistą Direktyva 2003/35, sąlygiškumo nėra.

53. Taip pat tiesa, kad valstybės narės turi plačią diskreciją pasirinkti, kaip įgyvendinti NPB taisyklę. Valstybės narės gali rinktis iš daugybės formų ir būdų, kaip antai numatyti procedūros šalių susitarimus; numatyti bylinėjimosi išlaidų ribojimo mechanizmus arba nuspręsti dėl maksimalių bylinėjimosi išlaidų sumų; nustatyti su bylinėjimosi išlaidomis susijusias apsaugos priemones; sumažinti teismo mokesčius; nustatyti advokatams mokamo honoraro apribojimus arba naudoti teisinės pagalbos sistemą. Tokios priemonės galėtų būti tinkamos įvairiais etapais – prieš pradėdant procesą, tuo metu, kai procesas yra prasidėjęs, vykstant procesui arba po to, kai jis jau yra užbaigtas.

54. Vis dėlto tai nereiškia, kad NPB taisyklė negali būti tiesioginio veikimo. NPB taisyklėje nenumatyta diskrecija dėl „minimalios garantijos“. Kitaip tariant, bet kokia galima diskrecija yra susijusi su „kaip“, o ne su „kas“<sup>37</sup>.

55. Taigi manau, kad PAV direktyvos 10a straipsnio penkta pastraipa, kurioje yra NBP taisyklė, yra tiesioginio veikimo, remiantis Teisingumo Teismo pateikta šios sąvokos apibrėžtimi ir taikymu jurisprudencijoje. Vis dėlto Teisingumo Teismas jau yra nusprendęs, kad Orhuso konvencijos nuostata, atitinkanti šios direktyvos 10a straipsnį, nėra tiesioginio veikimo; šis klausimas bus nagrinėjamas kitame skyriuje.

### c) Jurisprudencija dėl Orhuso konvencijos 9 straipsnio 4 dalies tiesioginio veikimo

56. Teisingumo Teismas anksčiau nėra nagrinėjęs klausimo, ar PAV direktyvos 10a straipsnio penkta pastraipa yra tiesioginio veikimo.

57. Sprendime *Ordre des barreaux francophones*<sup>38</sup>, kuris buvo paminėtas neseniai priimtame Sprendime *NEPPC*<sup>39</sup>, Teisingumo Teismas konstatavo, kad atitinkama Orhuso konvencijos nuostata (9 straipsnio 4 dalis) nėra tiesioginio veikimo.

58. Vis dėlto nemanau, kad tuos samprotavimus galima automatiškai taikyti PAV direktyvos 10a straipsniui.

36 Nagrinėjamos bylos kontekste tai aiškiai prieštarauja 2016 m. liepos 28 d. Sprendimui *Ordre des barreaux francophones et germanophone ir kt.* (C-543/14, EU:C:2016:605, 50 punktas), kaip nurodyta šios išvados 57–65 punktuose.

37 Mano nuomone, šiuo atžvilgiu ši byla aiškiai skiriasi nuo Airijos minimos bylos, nagrinėtos Airijos *High Court* (Aukštasis teismas) sprendime *Friends of the Curragh Environment / An Bord Pleanála* [2009] 4 IR 451, kurioje buvo nuspręsta, kad 10a straipsnis nėra tiesioginio veikimo. Suprantu, kad toje byloje ieškovas jau bylos nagrinėjimo pradžioje siekė spręsti išlaidų klausimą taip, kad jam netektų apmokėti jokių atsakovo bylinėjimosi išlaidų. Sutinku su galutine išvada, kad NPB taisyklė nėra tiesioginio veikimo *garantuojant, kad turi būti pasinaudota konkrečia procedūrine priemone*, siekiant užtikrinti, kad išlaidos nebus pernelyg didelės. Kitaip tariant, diskrecija aiškiai susijusi su „kaip“.

38 2016 m. liepos 28 d. Sprendimas *Ordre des barreaux francophones et germanophone ir kt.* (C-543/14, EU:C:2016:605).

39 2018 m. kovo 15 d. Sprendimas *North East Pylon Pressure Campaign and Sheehy* (C-470/16, EU:C:2018:185, 52 punktas), kai Orhuso konvencijos 9 straipsnio 4 dalies tiesioginio veikimo nebuvimas kilo iš bylos *Ordre des barreaux francophones* kaip precedento dėl tiesioginio veikimo stygiaus neplėtojant šio klausimo.

59. Byloje *Ordre des barreaux francophones* buvo nagrinėjamas Belgijoje teikiamų advokatų paslaugų neapmokestinimo PVM panaikinimo klausimas. Nacionalinio įstatymo, kuriuo panaikintas minėtas neapmokestinimas, teisėtumo klausimą nagrinėjęs *Cour constitutionnelle* (Konstitucinis Teismas, Belgija) pateikė Teisingumo Teismui klausimus, remdamasis įvairiais teisiniais dokumentais ir nuostatomis. Pagrindinis klausimas kilo dėl to, ar Belgijoje padidėję advokatų honorarai (21 %, t. y. įstatyme nustatytu advokatų paslaugoms taikomu PVM tarifu Belgijoje) trukdys pasinaudoti teise į veiksmingą teisinę gynybą, visų pirma teise į advokato pagalbą. Vienu iš daugelio klausimų, kuriuos iškėlė prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas, buvo siekiama išsiaiškinti, ar Direktyva 2006/112/EB<sup>40</sup> buvo suderinama su Orhuso konvencijos 9 straipsnio 4 ir 5 dalimis.

60. Būtent tomis aplinkybėmis Teisingumo Teismas trumpai pažymėjo, kad Orhuso konvencijos 9 straipsnio 4 dalis taikoma tik byloje, kurios nurodytos minėtos konvencijos 9 straipsnio 1–3 dalyse. Kadangi pastarosios nuostatos pačios nėra tiesioginio veikimo, tokia nėra ir 9 straipsnio 4 dalies nuostata, kurioje jos nurodomos. Todėl Teisingumo Teismas padarė išvadą, kad 9 straipsnio 4 dalimi *negali būti remiamasi ginčijant Direktyvos 2006/112 galiojimą*<sup>41</sup>.

61. Akivaizdu, kad byla *Ordre des barreaux francophones* susijusi su Orhuso konvencija, o ne su PAV direktyva. Pateiktas teisinis klausimas buvo susijęs su Sąjungos antrinės teisės instrumento galiojimu ir iškeltas visiškai kitokiomis faktinėmis ir teisinėmis aplinkybėmis. Todėl ta byla skiriasi nuo dabar nagrinėjamos dėl daugelio priežasčių.

62. Pirma, ieškovas byloje *Ordre des barreaux francophones* siekė PVM direktyvos teisminės peržiūros be kitų nuostatų atsižvelgiant ir į Orhuso konvencijos NPB taisyklę. Taigi, ta byla buvo daug platesnės apimties, joje pateiktais argumentais buvo kvestionuojamas teisinių paslaugų apmokestinimas PVM apskritai, konkrečiai neatsižvelgiant į tai, ar procesas egzistuoja ir kokios jis rūšies. Tik vienas iš tų argumentų buvo susijęs su Orhuso konvencija. Tačiau šioje byloje kalbama apie galimybę taikyti NPB taisyklę konkrečiam sprendimui dėl bylinėjimosi išlaidų, patirtų procese dėl tiksliai apibrėžto (tariamo) PAV direktyvos nuostatų dėl visuomenės dalyvavimo pažeidimo. Be to, labai svarbu, kad ji susijusi su Sąjungos antrinės teisės nuostatos, o ne su tarptautinės sutarties tiesioginiu veikimu<sup>42</sup>.

63. Antra, šiuo atveju akivaizdu, kad NPB taisyklė iš esmės<sup>43</sup> taikytina šioje byloje nagrinėjamoje konkrečioje procedūroje. Tai aiškiai skiriasi nuo bylos *Ordre des barreaux francophones*, kur buvo pateiktas *bendro pobūdžio* protestas, nes buvo nerimaujama dėl galimai padidėjusių teismo proceso išlaidų. Todėl lemiamą reikšmę turėjo aplinkybė, kad kitos Orhuso konvencijos 9 straipsnio nuostatos (t. y. 9 straipsnio 1–3 dalimis) nebuvo pakankamai aiškios ir tikslios, nes ten nenurodytos visos procedūros, kurioms taikoma NPB taisyklė. Tokio netikslumo šios bylos kontekste ir PAV direktyvos atžvilgiu nėra.

64. Trečia, Sprendime *Ordre des barreaux francophones* vienintelis argumentas dėl to, kad Orhuso konvencijos 9 straipsnio 4 dalis nėra tiesioginio veikimo, susijęs su tuo, kad joje daroma kryžminė nuoroda į Orhuso konvencijos 9 straipsnio 1–3 dalis, kurios pačios nėra tiesioginio veikimo<sup>44</sup>. Tačiau kitos PAV direktyvos 10a straipsnio pastraipos yra suformuluotos daug paprasčiau ir aiškiau. Svarbiau yra tai, kad kryžminė nuoroda netenka reikšmės tokiu atveju, kaip nagrinėjamas šioje teisminės peržiūros byloje, kurioje visiškai nekyla abejonių, ar NPB taisyklė taikoma. Kitaip tariant, atsižvelgiant į vieną iš pagrindinių Teisingumo Teismo motyvų, nurodytų Sprendime *Ordre des barreaux francophones*, PAV direktyvos 10a straipsnis sudarytas ir suformuluotas kitaip, nei Orhuso konvencijos 9 straipsnis.

40 2006 m. lapkričio 28 d. Tarybos direktyva dėl pridėtinės vertės mokesčio bendros sistemos (OL L 347, 2006, p. 1).

41 2016 m. liepos 28 d. Sprendimas *Ordre des barreaux francophones et germanophone ir kt.* (C-543/14, EU:C:2016:605, 50 ir 53–54 punktai).

42 Žr. 1976 m. vasario 5 d. Sprendimą *Bresciani Conceria* (87/75, EU:C:1976:18), 1987 m. rugsėjo 30 d. Sprendimą *Demirel* (12/86, EU:C:1987:400) ir 2000 m. gegužės 11 d. Sprendimą *Savas* (C-37/98, EU:C:2000:224).

43 Vėl nenagrinėjant laiko aspekto.

44 2016 m. liepos 28 d. Sprendimas *Ordre des barreaux francophones et germanophone ir kt.* (C-543/14, EU:C:2016:605, 50 punktas).

65. Taigi manau, kad galima ir reikėtų pripažinti, jog byla *Ordre des barreaux francophones* labai skiriasi nuo šios bylos.

3. *Visi keliai veda į Romą (tačiau kai kurie iš jų labiau duobėti nei kiti)*

66. Kaip minėjau<sup>45</sup>, visos šalys sutinka, jog, kiek tai susiję su NPB taisykle, egzistuoja atitinkamo aiškinimo pareiga. Aš tam pritariu. Prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas patvirtino, kad atitinkamas aiškinimas yra įmanomas.

67. Galima teigti: kadangi atitinkamu aiškinimu tariamai būtų pasiektas toks pats rezultatas kaip ir tiesioginiu veikimu, šioje išvadoje pateiktas NPB taisyklės tiesioginio veikimo nagrinėjimas iš tikrųjų nebuvo būtinas.

68. Nemanau, kad tai būtų priimtina išvada dėl dviejų priežasčių: viena susijusi su principu, o kita – praktinė.

69. *Principo* lygmeniu, mano nuomone, būtų šiek tiek prieštaringa teigti, kad NPB taisyklė *nėra pakankamai* aiški ir tiksli, kad būtų galima pripažinti jos tiesioginį veikimą konkrečiu atveju, kartu teigiant, kad NPB taisyklė *yra* pakankamai aiški ir tiksli, kad būtų galima *įpareigoti* nacionalinius teismus ją taikyti konkrečiose bylose, pasitelkiant atitinkamą aiškinimą.

70. NPB taisyklės tiesioginis veikimas reiškia, kad šalys gali šia nuostata remtis, siekdamos išlaidų „sumažinimo“, taip neleidžiant nacionaliniam teismui priteisti bylinėjimosi išlaidų, viršijančių „pernelyg brangių“ ribą, tačiau tuo pat metu remiantis kitomis bendrai taikomomis nacionalinėmis taisyklėmis dėl išlaidų. Tinkamas aiškinimas reikalauja, kad nacionalinis teismas „sudėtų“ nacionalinės teisės nuostatas ir surastų būdų sumažinti sąnaudas, kad jos neviršytų „pernelyg didelių išlaidų“ ribos. Kitaip tariant, abiem atvejais reikia tokio paties aiškumo ir tikslumo, kad būtų nustatyta „pernelyg didelių išlaidų“ riba.

71. Aiškumas ir tikslumas arba yra, arba ne; jie stebuklingai nedingsta vien dėl užuominos apie „tiesioginį veikimą“. Manau, kad būtų neteisinga sudaryti išpūdį, kad tiesioginio veikimo ir atitinkamo aiškinimo atvejais taikomi skirtingi „aiškumo ir tikslumo“ standartai.

72. Atsižvelgiant į šios bylos aplinkybes, didžiausias skirtumas matyti iš *praktinio* lygmens.

73. Pirma, atitinkamas aiškinimas turi ribas: jis negali būti naudojamas siekiant rezultato *contra legem*<sup>46</sup>. Tai, kas yra *intra legem*, *praeter legem* ir jau *contra legem*, neišvengiamai priklauso nuo teisėjo subjektyvaus, aiškinamojo vertinimo, ar konkretus rezultatas gali būti pasiektas remiantis visapusišku nacionalinės teisės aiškinimu. Tačiau kai direktyvos nuostata yra tiesioginio veikimo, galima tiksliau nustatyti jos vietą nacionalinės teisės sistemoje. Iš esmės taisyklė yra savarankiška, nustatoma ir numatoma, t. y. ji nepriklauso nuo geranoriško aiškinimo ir kiekvienos nacionalinės teisės sistemos arba jos dalyvio vaizduotės ir lankstumo.

<sup>45</sup> Žr. šios išvados 31 punktą.

<sup>46</sup> Žr. pvz., 2006 m. liepos 4 d. Sprendimą *Adeneler ir kt.* (C-212/04, EU:C:2006:443, 110 punktas).

74. Antra, direktyvos tiesioginiu veikimu galima remtis tik valstybės, o ne privačių šalių<sup>47</sup> (kaip antai trečioji šalis pagrindinėje byloje) atžvilgiu. Atvirkščiai, atitinkamam aiškinimui toks apribojimas netaikomas. Atitinkamas aiškinimas taikomas bylinėjantis privačioms šalims<sup>48</sup>. Būtų galima ginčytis, ar konkrečioje byloje bendrieji teisės principai, pavyzdžiui, teisėti lūkesčiai, galėtų užkirsti kelią tam, kad trečiosioms privačioms šalims kiltų neigiamų pasekmių<sup>49</sup>, nors visuotinai pripažįstama, jog atitinkamas aiškinimas gali pabloginti asmens teisinę padėtį<sup>50</sup>.

75. Trečia, jei tiesioginio veikimo nėra, situacija, susijusi su galima valstybės atsakomybe, taip pat tampa sudėtinga ir neaiški. Tais atvejais, kai perkėlimas nepakankamas ir nuostata nėra tiesioginio veikimo, nukentėjusiosioms šalims tenka reikalauti žalos atlyginimo bylinėjantis su valstybe. Tai reiškia daugybę teismo procesų. Be to, paprastai būna daug sunkiau nustatyti „pakankamai akivaizdų“ Sąjungos teisės normos „pažeidimą“, kai nustatoma, kad pažeista taisyklė nėra pakankamai aiški ir tiksli, kad ji būtų tiesioginio veikimo<sup>51</sup>.

#### 4. Išvada

76. Mano nuomone, NPB taisyklė yra pakankamai aiški ir tiksli, kad nacionalinis teismas galėtų konkrečiu atveju nustatyti „pernelyg brangų“ rezultatą. Ši taisyklė taip pat yra besąlyginė. Todėl Teisingumo Teismui siūlau taip atsakyti į prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikuso teismo antrąjį klausimą:

PAV direktyvos 10a straipsnio penktoje pastraipoje esantis reikalavimas, kad procedūros nebūtų „pernelyg brangios“, yra tiesioginio veikimo. Nacionalinis teismas, kuriam suteikta diskrecija nuspręsti dėl bylinėjimosi išlaidų priteisimo iš pralaimėjusios šalies, nesant jokios konkrečios priemonės, priimtos siekiant perkelti tą nuostatą į nacionalinę teisę, priimdamas sprendimą dėl bylinėjimosi išlaidų byloje, kurioms taikoma ši nuostata, privalo užtikrinti, kad dėl tokio sprendimo procesas netaps „pernelyg brangus“.

#### C. Pirmasis klausimas: NPB taisyklės taikymo *ratione temporis*

77. Ar V. Klohn šioje byloje faktiškai gali remtis NPB taisykle<sup>52</sup>, atsižvelgiant į tai, kad jo ieškinys buvo pareikštas iki tos taisyklės perkėlimo į nacionalinę teisę termino pabaigos? Jei taip, ar gali ja remtis tik dėl *po* perkėlimo datos patirtų išlaidų, ar ir „atgaline data“, t. y. ir dėl *iki* to termino patirtų išlaidų? Būtent šie dalykai yra esminiai prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikuso teismo pirmajame klausime.

78. Šiuo atveju teismo procesas buvo pradėtas iki pasibaigiant direktyvos perkėlimo terminui, tačiau jis tęsėsi ir lėmė tai, kad išlaidų buvo patiriama dar ilgai po tos datos.

47 1990 m. liepos 12 d. Sprendimas *Foster ir kt.* (C-188/89, EU:C:1990:313, 18–20 punktai) ir 2017 m. spalio 10 d. Sprendimas *Farrell* (C-413/15, EU:C:2017:745, 22–29 punktai).

48 2004 m. spalio 5 d. Sprendimas *Pfeiffer ir kt.* (C-397/01 iki C-403/01, EU:C:2004:584). Suprantama, kad nacionalinis teismas taikytų vieną ar kitą sprendimą, bet ne abu vienu metu. Kitaip tariant, negali būti patvirtintas NPB taisyklės tiesioginis veikimas valstybės narės atžvilgiu ir paneigtas jos horizontalus veikimas kitos privačios šalies atžvilgiu, nors veiksmingai taikoma ta pati taisyklė ją atitinkamai aiškinant.

49 Žr. 1996 m. rugsėjo 26 d. Sprendimą *Arcaro* (C-168/95, EU:C:1996:363, 42 punktas) kuris, atrodo, apsiriboja tik baudžiamosios teisės sritimi ir baudžiamosios atsakomybės nustatymu, kaip atitinkamo aiškinimo pasekmė. Žr., pvz., 2007 m. liepos 5 d. Sprendimą *Kofoed* (C-321/05, EU:C:2007:408, 45 punktas). Taip pat žr. generalinės advokatės J. Kokott išvadą byloje *Kofoed* (C-321/05, EU:C:2007:86, ypač 65 punktas), kur aiškiai patvirtinama, kad „[n]acionalinės teisės nuostatomis pagrįstas, t. y. netiesioginis, Bendrijos teisės taikymas privačių asmenų nenaudai yra leidžiamas“.

50 Žr. šios išvados 104 punktą.

51 1996 m. kovo 5 d. Sprendimas *Brasserie du pêcheur ir Factortame* (C-46/93 ir C-48/93, EU:C:1996:79, 56 punktas).

52 Sąmoningai šiuo atveju vartoju neutralų žodį „remtis“. Pirmasis klausimas susijęs tik su laiko aspektu. Kaip konkrečiai ši taisyklė yra taikoma (tiesioginis veikimas arba atitinkamas aiškinimas), nagrinėjama atsakyme į antrąjį klausimą.

79. Kiek prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikuso teismo pirmasis klausimas susijęs su išlaidomis, patirtomis *anksčiau*, nei baigėsi perkėlimo į nacionalinę teisę terminas, manau, kad jis yra šiek tiek hipotetinis. Iš tikrųjų prašyme priimti prejudicinį sprendimą aiškiai nurodyta, kad aptariamoms tik tos išlaidos, kurios buvo patirtos bylos nagrinėjimo iš esmės stadijoje, prasidėjusioje ne anksčiau kaip 2007 m. liepos 31 d., po to, kai buvo suteiktas leidimas kreiptis į teismą, taigi *po to*, kai pasibaigė perkėlimo į nacionalinę teisę terminas: 2005 m. birželio 25 d.

80. Manau, kad NPB taisyklė gali būti taikoma šiuo atveju atitinkamoms išlaidoms, t. y. išlaidoms, kurių patyrė Taryba pagrindinės bylos *nagrinėjimo iš esmės* stadijoje.

81. Visų pirma aptarsiu galimą NPB taisyklės klasifikavimą į materialinę ar procesinę taisyklę (1 skyrius). Toliau nagrinėsiu alternatyvius požiūrius į taikymo *ratione temporis* aspektą (2 skyrius), paskui pritaikysiu visa tai nagrinėjamu atveju (3 skyrius).

### 1. Klausimo, ar NPB taisyklė yra materialinė ar procesinė, svarba

82. Pagal suformuotą jurisprudenciją „procedūrinės teisės normos paprastai taikomos visiems jų įsigaliojimo momentu nagrinėjamiems ginčams“, kitaip nei materialinės teisės normos, kurios „paprastai aiškinamos kaip taikytinos iki jų įsigaliojimo susidariusioms situacijoms, tik jeigu iš šių normų formuluotės, tikslo ar struktūros aiškiai matyti, kad turi būti pripažintas toks jų poveikis“<sup>53</sup>. Iš principo materialinės teisės normos taikomos nuo akto, kuriame ji įtvirtinta, įsigaliojimo arba būsimoms susiklosčiusių ir galutinai įsitvirtinusių teisinių situacijų pasekmėms<sup>54</sup>.

83. NPB taisyklė tiksliai neatitinka „procesinės“ arba „materialinės“ kategorijos.

84. Pirma, tiesa, kad nuostatos dėl išlaidų dažnai įtvirtintos nacionaliniuose (civilinio) proceso kodeksuose ir taisyklėse. Be to, tam tikra Teisingumo Teismo jurisprudencija gali būti suprantama kaip reiškianti, kad bylinėjimosi išlaidų reglamentavimo taisyklės yra procesinės. Sprendime *Altrip* Teisingumo Teismas netiesiogiai atskyrė materialinės teisės taisykles, pavyzdžiui, reikalavimą atlikti poveikio vertinimą, ir procesinės teisės taisykles, pavyzdžiui, teisę į teisminę peržiūrą<sup>55</sup>. Sprendime *Edwards* padaryta prielaida, kad NPB taisyklė taikoma nedelsiant, taip nurodant, tačiau aiškiai nepatvirtinant jos procesinio pobūdžio<sup>56</sup>. Bylose *Saldanha* ir *Data Delecta* Teisingumo Teismas aiškiai nurodė, kad taisyklės dėl bylinėjimosi išlaidų atlyginimo užtikrinimo yra procesinės<sup>57</sup>.

85. Antra, manau, kad neįmanoma laikytis nuomonės, kad NPB taisyklė yra visiškai arba aiškiai procesinė. Paprastai išlaidos dažnai nurodomos sprendimo rezoliucinėje dalyje ir paprastai pateikiamos po sprendimo dėl esmės. Sprendime *Altrip* Teisingumo Teismas iš tikrųjų pabrėžia procesinį / materialinį skirtumą, tačiau jokiais būdais nenurodo, kuriai iš šių kategorijų priklauso taisyklė dėl išlaidų, kaip antai NPB taisyklė. Byla *Edwards* šiuo klausimu yra neįtikinama: Teisingumo Teismas apskritai nenagrinėjo taikymo *ratione temporis* klausimo. Toks klausimas apskritai nebuvo iškeltas. Ir byla *Data Delecta*, ir byla *Saldanha* susijusios tik su bylinėjimosi išlaidų atlyginimo užtikrinimu, o ne su faktiniu išlaidų atlyginimu<sup>58</sup>.

53 1981 m. lapkričio 12 d. Sprendimas *Meridionale Industria Salumi ir kt.* (212/80 iki 217/80, EU:C:1981:270, 9 punktas) 1993 m. liepos 6 d. Sprendimas *CT Control (Rotterdam) ir JCT Benelux / Komisija* (C-121/91 ir C-122/91, EU:C:1993:285, 22 punktas) ir 2012 m. vasario 14 d. Sprendimas *Toshiba Corporation ir kt.* (C-17/10, EU:C:2012:72, 47 punktas).

54 2010 m. liepos 6 d. Sprendimas *Monsanto Technology* (C-428/08, EU:C:2010:402, 66 punktas) ir 2010 m. gruodžio 16 d. Sprendimas *Stichting Natuur en Milieu ir kt.* (C-266/09, EU:C:2010:779, 32 punktas). Taip pat žr. 1986 m. liepos 10 d. Sprendimą *Licata prieš ESC* (270/84, EU:C:1986:304, 31 punktas), ir 2002 m. sausio 29 d. Sprendimą *Pokrzeptowicz-Meyer* (C-162/00, EU:C:2002:57, 50 punktas).

55 2013 m. lapkričio 7 d. Sprendimas *Gemeinde Altrip ir kt.* (C-72/12, EU:C:2013:712).

56 2013 m. balandžio 11 d. Sprendimas *Edwards ir Pallikaropoulos* (C-260/11, EU:C:2013:221).

57 1996 m. rugsėjo 26 d. Sprendimas *Data Delecta ir Forsberg* (C-43/95, EU:C:1996:357, 15 punktas) ir 1997 m. spalio 2 d. Sprendimas *Saldanha ir MTS* (C-122/96, EU:C:1997:458, 16 ir 17 punktai).

58 Tai yra, išlaidų atlyginimo užtikrinimo būtų iš esmės netenkama tokiu atveju, jeigu šalis, pateikianti užtikrinimą, pralaimėtų bylą dėl esmės. Šis klausimas tokiose bylose buvo susijęs su diskriminacija dėl pilietybės reikalaujant bylinėjimosi išlaidų atlyginimo užtikrinimo.

86. Mano nuomone, dar svarbiau, kad pažvelgus atidžiau, ši jurisprudencija yra daug įvairesnė<sup>59</sup>. Vietoj dviejų – procesinės ir materialinės – kategorijų, ten pateikiama jų skalė: visos naujos Sąjungos teisės taisyklės yra taikomos nedelsiant, tačiau ten dėmesys nukrypsta į tokių naujų taisyklių taikymo ribas konkrečiais atvejais. Šios ribos, visų pirma įgytų teisių ir (arba) teisėtų lūkesčių forma, yra gerokai griežtesnės, kai taisyklės yra aiškiai materialinės, draudžiančios atgaline data atlikti naują faktinių aplinkybių ir teisinių ryšių vertinimą. Tačiau jos daug lankstesnės arba apskritai neegzistuoja, kai taisyklės yra visiškai procesinės. Tokiomis aplinkybėmis svarbiausia yra teisės normų stabilumas ir nuspėjamumas, ir lūkesčiai, susiję su tam tikra taisykle.

87. Diskusijose dėl šio punkto rašytinėse pastabose ir bylos nagrinėjimo teisme metu mažiau dėmesio buvo skiriama griežtam NPB taisyklės priskyrimui prie kategorijos, o daugiau dėmesio – galimybėms ją taikyti atgaline data ir šalių lūkesčiams bylos pradžioje ir vykstant procesui.

88. Šiuo atžvilgiu Taryba pabrėžė, kad „procedūros pradžios taisyklės“, įskaitant galimas bylinėjimosi išlaidas, neturėtų keistis procedūros viduryje. Šalys *pačioje pradžioje* nustato savo strategiją, grindžiamą ne tik bylos esmės teisiniu vertinimu ir savo galimybėmis ją laimėti, bet taip pat ir su išlaidomis susijusia rizika.

89. Šis argumentas turi tam tikros prasmės. Jis taip pat turi ir akivaizdžias ribas. Ypač sudėtingose bylose, kokia yra ir ši byla, šalys proceso pradžioje negali susidaryti aiškaus vaizdo dėl galimų išlaidų. Kuo procesas ilgesnis, tuo mažiau lieka nuspėjamumo. Pirmosios instancijos teismo sprendimai gali būti skundžiami apeliacinės, kasacinės instancijos teismams, taip pat Konstituciniam Teismui ir netgi tam tikrais retais atvejais galima kreiptis į Teisingumo Teismą. Gana aišku, kad bet kuris protingai veikiantis ieškovas kiekviename tokia etape turėtų pakartotinai įvertinti galimas išlaidas ir nuspręsti, ar toliau bylinėtis, ar ne. Be to, teismas paprastai turi tam tikrą diskreciją (kartais net didelę diskreciją) atlikti galutinį įvertinimą ir nustatyti bylinėjimo išlaidų sumą.

90. Be to, nesutinku su Taryba, kad viešieji ir privatūs bylininkai yra tokioje pačioje padėtyje, kiek tai susiję su lūkesčiais dėl išlaidų. Nors valstybės narės neabejotinai įvertina dalyvavimo byloje išlaidas ir naudą, vis dėlto nepanašu, kad konkretus ginčas teisme gali sukelti valstybės narės bankrotą. Tačiau taip nėra daugumos privačių šalių atveju.

91. Atsižvelgdamas į tai, kas išdėstyta, nemanau, kad NPB taisyklės taikymo *ratione temporis* klausimą galima išspręsti tiesiog nustatant, kuriai kategorijai – procesinei ar materialinei – veikiausiai priklauso ši taisyklė.

## 2. Alternatyvūs požiūriai į taikymo *ratione temporis*

92. Jei priimtume pirma išdėstytus argumentus, kad lūkesčiai dėl išlaidų yra apibrėžiami proceso pradžioje, galima būtų padaryti išvadą, kad tuo momentu taikomos taisyklės dėl išlaidų, kurių pagrindu proceso šalys sudaro savo bylinėjimosi strategiją, turėtų būti taikomos per visą procesą. Taip šalys patektų į tam tikrą „išlaidų tunelį“, kuriame jos liktų per visus proceso etapus, pavyzdžiui, teikiant prašymą leisti pradėti teisminės peržiūros procedūrą, teisminės peržiūros metu, skundžiant pirmosios ir antrosios instancijos teismo sprendimus, teikiant prašymus kitiems teismams, sprendžiant ginčus dėl bylinėjimosi išlaidų ir pan. Suprantu, kad iš esmės tokia ir yra Tarybos ir Airijos pozicija.

93. Mano nuomone, šis požiūris kelia labai daug problemų. Jis leistų ginčams tęstis dešimtmečiais po to, kai pasibaigtų NPB taisyklės perkėlimo į nacionalinę teisę terminas.

<sup>59</sup> Plačiau dėl Sąjungos teisės taikymo *ratione temporis* naujose valstybėse narėse įstojimo metu nebaigtose bylose, žr. mano išvadą byloje *Nemec* (C-256/15, EU:C:2016:619, 27–44 punktai).

94. Alternatyvus požiūris būtų toks, kad NPB taisyklė būtų taikoma nedelsiant bet kuriam sprendimui dėl išlaidų po perkėlimo į nacionalinę teisę termino pabaigos. Tai galėtų neabejotinai būti tuo atveju, kai procesinė taisyklė arba materialinė taisyklė būtų nedelsiant taikoma pasikeitusio teisės akto „būsiamiems rezultatams“.

95. Mano manymu, toks sprendimas taip pat yra šiek tiek problemiškas. Nesutinku su prielaida, kad lūkesčiai dėl išlaidų gali būti nustatyti vieną kartą ir visiems laikams pačioje proceso pradžioje. Kita vertus, negalima paneigti, kad tame etape esama tam tikrų lūkesčių. Išskirtinis pavyzdys būtų toks, kad jeigu nuo 2018 m. sausio 1 d. direktyva būtų įvedama nauja taisyklė dėl išlaidų, tuomet, jeigu nebūtų jokių ypatingų aplinkybių, būtų sunku pateisinti 2018 m. sausio 2 d. priimtą sprendimą dėl išlaidų, kuriuo ta nauja NPB taisyklė būtų taikoma visam procesui, iki tos datos jau vykusiam kelerius metus. Nors toks klausimas ir nėra nagrinėjamas šioje byloje, visiškai įmanoma, kad laikantis tokio požiūrio, nauja taisyklė būtų taikoma išlaidoms, patirtoms anksčiau nei baigėsi terminas perkelti ją į nacionalinę teisę (galbūt net iki direktyvos priėmimo).

96. Tam reikia rasti tarpinį variantą. Gali būti numatyti du pasirinkimai.

97. Pirma, NPB taisyklė galėtų būti taikoma visoms išlaidoms, patirtoms po perkėlimo į nacionalinę teisę termino pabaigos, net jeigu toks procesas pradėtas ir iki tos datos. Taip kiekvieno proceso išlaidos turėtų būti suskirstytos į tas, kurios realiai patirtos (pagal sąskaitas faktūras arba objektyviai) iki perkėlimo į nacionalinę teisę termino pabaigos, ir į tas, kurios patirtos pasibaigus minėtam terminui.

98. Antra, NPB taisyklė gali būti taikoma nuo „naujo“ proceso etapo pradžios pasibaigus perkėlimo į nacionalinę teisę terminui. Kitaip tariant, nuo to momento, kai bylą nagrinėjanti institucija (šiuo atveju – teisminė) priima sprendimą, kuriuo: a) užbaigiamas tas etapas priimant, pavyzdžiui, apeliacinio teismo sprendimą dėl bylos esmės; arba b) reikalaujama leisti tęsti procesą, pavyzdžiui, priimant sprendimą dėl priimtimumo, arba tiek, kiek suprantu Airijos teismuose vykstančius procesus, priimant sprendimą leisti pradėti teisminės peržiūros procedūrą.

99. Antrasis variantas grindžiamas tuo, kad šiuose pagrindiniuose proceso etapuose, tikėtina, šalys tinkamai svarsto išlaidų klausimą ir galimybės tęsti ginčą privalumus ir trūkumus. Nors taip, aišku, nebus visada, vis dėlto atrodo, kad tai yra pagrįsta prielaida, kuri praktiškai gali būti naudojama kaip veiksmingas ir nuspėjamas požiūris.

100. Manau, kad Teisingumo Teismas turėtų teikti pirmenybę antrajam variantui dėl kelių priežasčių. Nors pirmasis variantas yra, be abejonės, labiau nuspėjamas, nes nustato aiškesnę ir vieną datą, nuo kurios galima remtis NPB taisykle, vis dėlto jis nebūtinai reiškia, kad visose nacionalinėse sistemose bus užtikrinamas toks išlaidų detalumas. Kitos praktinės problemos, pavyzdžiui, nustatyto dydžio mokesčiai (už identifikuojamas užduotis arba proceso dalis), kuriems nėra nustatytos konkrečios datos, taip pat kelia pirmojo varianto praktiškumo klausimą. Be to, antrasis variantas teikia daugiau dėmesio šalių lūkesčiams proceso pradžioje. Tai ypač svarbu, jeigu NPB taisyklė būtų taikoma privačių šalių atžvilgiu (paprastai tai būtų, pavyzdžiui, tuo atveju, kai privati šalis, kuriai suteiktas planavimo leidimas, įsiterpia į šio sprendimo ginčijimo procesą).

101. Kiti subtilesni ir detalesni variantai, pagrįsti, pavyzdžiui, kiekvienu konkrečiu atveju įvertintais tikraisiais šalių lūkesčiais dėl konkrečių procedūrų, mano nuomone, būtų daug sudėtingesni ir numatytų gerokai mažiau nuspėjamumo nei pirma nurodyti du variantai.

### 3. Taikymas nagrinėjamoje byloje

102. Atsižvelgiant į galutinį prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikusio teismo vertinimą, pirma numatytas antrasis variantas, t. y. rėmimasis NPB taisykle nuo pirmojo proceso etapo po perkėlimo į nacionalinę teisę termino pabaigos reikštų, kad NPB taisykle turėtų būti remiamasi nuo tada, kai V. Klohn buvo leista pradėti teisminės peržiūros procedūrą. Ji būtų taikoma visam peržiūros procesui ir sprendimui dėl bylos esmės.

103. Vis dėlto reikėtų pridurti, kad, atsižvelgiant į tai, kad išlaidos nebuvo priteistos už ankstesnius proceso etapus, pirmasis variantas šioje byloje taip pat akivaizdžiai lemtų tą patį praktinį rezultatą.

104. Galiausiai suprantu, kad nagrinėjamos išlaidos yra Tarybos, kaip viešosios įstaigos, kuri laikoma valstybės narės dalimi, išlaidos<sup>60</sup>. Todėl neturėtų būti keliamas klausimas dėl V. Klohn galimybės remtis NPB taisykle privačių šalių (šiuo atveju – trečiosios šalies, t. y. padalinį stačiosios bendrovės) atžvilgiu. Todėl plačiau šiuo klausimu nuomonės nepareikšiu. Vis dėlto reikėtų priminti<sup>61</sup>, kad tiek, kiek NPB taisyklė yra laikoma tiesioginio veikimo, jos tiesioginiu veikimu negalima remtis privačios šalies atžvilgiu. Atvirkščiai, privačių šalių santykiuose taikoma atitinkamo aiškinimo pareiga, dėl kurios kitoms privačioms šalims gali tekti dalytis išlaidų našta<sup>62</sup>. Tai yra dar viena priežastis, dėl kurios turėtų būti naudojamos antruoju pirma nurodytu variantu, kuriame didesnis dėmesys skiriamas tokių šalių lūkesčiams<sup>63</sup>. Be to, kaip minėta 74 punkte, antrojo klausimo kontekste poveikio privačioms šalims skirtumas yra dar viena priežastis, kodėl turi būti daromas skirtumas tarp tiesioginio veikimo ir atitinkamo aiškinimo.

105. Atsižvelgdamas į tai, kas nurodyta, siūlau Teisingumo Teismui taip atsakyti į prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikusio teismo pirmąjį klausimą:

Tokiais atvejais, kaip nagrinėjamas prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikusiam teisme, PAV direktyvos 10a straipsnio penktoje pastraipoje esantis reikalavimas, kad bylinėjimosi išlaidos nebūtų pernelyg didelės, gali būti taikomas bylinėjimosi išlaidoms, patirtoms nuo pirmojo teismo proceso etapo pasibaigus direktyvos perkėlimo į nacionalinę teisę terminui, t. y. po to, kai bylą nagrinėjanti teisminė institucija priima sprendimą, kuriuo: a) užbaigiamas tas etapas arba b) leidžiama tęsti procesą.

#### D. Trečiasis klausimas

106. Trečiuoju klausimu prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas siekia sužinoti, ar, nepaisant to, kad V. Klohn neginčijo jo atžvilgiu priimtos nutarties dėl bylinėjimosi išlaidų, kuris dabar jau įsigaliojo, *Taxing Master* arba teismas, atliekantis teisminę *Taxing Master* sprendimo peržiūrą, privalo taikyti NPB taisyklę V. Klohn atžvilgiu galutinai priteistų bylinėjimosi išlaidų sumai.

107. Atsižvelgdamas į galutinį prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikusio teismo vertinimą manau, kad *Taxing Master* arba teismas, atliekantis teisminę *Taxing Master* sprendimo peržiūrą, privalo taikyti NPB taisyklę (arba kaip tiesioginio veikimo taisyklę, arba remdamasis atitinkamu aiškinimu pagal Teisingumo Teismo sprendimą dėl antrojo klausimo).

60 Remiantis jurisprudencija, nurodyta šios išvados 47 punkte.

61 Žr. šios išvados 74 punktą.

62 Be to, tiesiog įpareigojant kiekvieną šalį, įskaitant trečiąją šalį, padengti savo išlaidas, neatsižvelgiant į faktinę bylos baigtį, prieš priimant tokią aiškią nacionalinės teisės nuostatą.

63 Neatmenu galimybės, kad tokiu atveju nacionalinis teismas iš tiesų svarsto teisėtus lūkesčius, siekdamas užkirsti kelią netinkamam aiškinimui, atsižvelgiant į neperkeltą NPB taisyklę, nustatant bylose finansinius įsipareigojimus privatiems asmenims.

108. Šiuo atžvilgiu pirmiausia pateiksiu kelias pastabas dėl faktinių aplinkybių ir nacionalinės teisės aktų, kuriuos pateikė šalys (1 skyrius). Tuomet atsakysiu į trečiąjį nacionalinio teismo klausimą (2 skyrius).

### 1. Faktinės aplinkybės ir nacionalinės teisės aktai

109. Suprantu, kad V. Klohn atžvilgiu priimtas sprendimas dėl bylinėjimosi išlaidų įsiteisėjo.

110. Teisingumo Teismo jurisprudencijoje pabrėžiama *res judicata* principo svarba, siekiant užtikrinti teisės ir teisiųjų santykių stabilumą, taip pat tinkamą teisingumo vykdymą tam, kad teismo sprendimai, kurie įsiteisėja po to, kai yra išnaudotos visos su apskundimu susijusios teisės arba pasibaigę pasinaudojimo jomis nustatyti terminai, jau nebegali būti ginčijami<sup>64</sup>. Tik itin išskirtinėmis aplinkybėmis pagal Sąjungos teisę reikalaujama, kad nacionalinis teismas netaikytų nacionalinių proceso taisyklių, pagal kurias teismo sprendimas įsiteisėja<sup>65</sup>.

111. Šioje byloje tokių išskirtinių aplinkybių nėra. Vis dėlto šiuo atžvilgiu reikėtų pabrėžti tam tikrus skirtingus aspektus.

112. Pirma, nors V. Klohn atžvilgiu priimtas teismo sprendimas dėl bylinėjimosi išlaidų gali būti įsiteisėjęs, suprantu, kad minėtame sprendime nebuvo nustatyta jokios konkrečios bylinėjimosi išlaidų sumos. Įsiteisėjęs yra pats teismo *sprendimas*, kuriuo patvirtinama, kad bylinėjimosi išlaidų klausimas turi būti sprendžiamas pagal bylos rezultatą. Tačiau konkreti bylinėjimo išlaidų *suma* lieka nenustatyta; ji šioje byloje ginčijama nacionaliniame teisme.

113. Antra, jeigu V. Klohn būtų ketinęs užginčyti nutartį dėl jam priteistų bylinėjimosi išlaidų, jis būtų turėjęs gauti leidimą tai daryti. Be to, toks leidimas būtų suteiktas tik tuo atveju, jeigu apeliaciniame skunde V. Klohn galėtų įrodyti „išskirtinį viešą interesą“. Šiuos nacionalinės teisės aspektus žodinio bylos nagrinėjimo metu patvirtino Airija.

114. Trečia, vykstant žodiniam bylos nagrinėjimui, V. Klohn patvirtino, ir to nepaneigė jokia kita šalis, kad jis nežinojo apie galimas arba tikėtinas bylinėjimosi išlaidas iki *Taxing Master* sprendimo arba bent jau iki preliminaraus sprendimo, su kuriuo buvo galima susipažinti *praėjus vieniems metams po* teismo sprendimo dėl bylinėjimosi išlaidų priteisimo. Šiuo klausimu V. Klohn nurodė, kad Tarybos bylinėjimosi išlaidos, kurios buvo jam priteistos minėtu sprendimui, maždaug tris kartus viršijo tas išlaidas, kurių teismo proceso metu patyrė jis pats. Trečioji šalis apskritai neprašė atlyginti jos patirtų bylinėjimosi išlaidų.

115. Ketvirta, V. Klohn nurodė, kad tuo metu, kai buvo priimtas teismo sprendimas priteisti bylinėjimosi išlaidas, jis manė, kad *Taxing Master* taikys NPB taisyklę. V. Klohn paminėjo nacionalinį precedentą, suformuotą keliais mėnesiais anksčiau, nei buvo priimta nutartis dėl bylinėjimosi išlaidų, kuris, kaip jis manė, patvirtino jo poziciją<sup>66</sup>. Su šiuo argumentu nesutiko Airija; ji tvirtina, kad iš Teisingumo Teismo jurisprudencijos yra „visiškai aišku“, jog *Taxing Master* neturi tokių įgaliojimų<sup>67</sup>.

64 Žr., pvz., 2015 m. lapkričio 11 d. Sprendimą *Klausner Holz Niedersachsen* (C-505/14, EU:C:2015:742, 38 punktą ir jame nurodyta jurisprudencija).

65 2004 m. sausio 13 d. Sprendimas *Kühne & Heitz* (C-453/00, EU:C:2004:17, 28 punktą) ir 2007 m. liepos 18 d. Sprendimas *Lucchini* (C-119/05, EU:C:2007:434, 63 punktą). Reikia palyginti su tuo, kas gali būti laikoma bendruoju požiūriu, kaip nurodoma 1999 m. birželio 1 d. Sprendime *Eco Swiss* (C-126/97, EU:C:1999:269, 46 ir 47 punktai) ir 2006 m. kovo 16 d. Sprendime *Kapferer* (C-234/04, EU:C:2006:178, 21 punktą).

66 2007 m. lapkričio 21 d. Airijos *High Court* sprendimas *Kavanagh* (HC IEHC (2007) 389 – Įrašas Nr. 2007/1269 P).

67 Be to, teismo nutartis priteisti bylinėjimosi išlaidas iš V. Klohn (2008) buvo priimta prieš 2009 m. liepos 16 d. Sprendimą *Komisija / Airija* (C-427/07, EU:C:2009:457), kuriame Teisingumo Teismas nusprendė, kad Airija neperkėlė NPB taisyklės. Nacionalinių taisyklių (ne)teisėtumas dėl išlaidų yra svarbus aspektas, kuris nebuvo patvirtintas pasibaigus galutiniam terminui užginčyti nutartį dėl išlaidų.

116. Penkta, suprantu, kad *Taxing Master* turi tam tikras teises sumažinti priteistą bylinėjimo išlaidų sumą, palyginti su bylinėjimosi išlaidų suma, kurią buvo prašoma priteisti. Iš tiesų, prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas patvirtino, jog iš pradžių Taryba prašė priteisti apie 98 000 EUR išlaidų sumą, tačiau priteista buvo tik apie 86 000 EUR. Suprantu, kad pagrindas sumažinti šią sumą buvo bylinėjimo išlaidų sumos pagrįstumas ir kad *Taxing Master* teisės sumažinti priteistų išlaidų sumą neapima sumų sumažinimo tuo pagrindu, kad išlaidos yra pernelyg didelės.

## 2. Taikymas nagrinėjamoje byloje

117. Užduotis pateikti galutinį faktinių aplinkybių ir nacionalinės teisės aktų vertinimą pagrindinėje byloje tenka prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikusiam teismui. Atsižvelgdamas į tai, toliau išdėstysiu iš Sąjungos teisės kylančius išipareigojimus ir tai, kaip juos galima taikyti remiantis tuo, kaip aš suprantu šioje byloje pateiktas faktines aplinkybes ir nacionalinės teisės aktus.

118. PAV direktyvoje nėra nurodyta, kuris teismas arba kita institucija turi jurisdikciją užtikrinti NPB taisyklės taikymą. Kaip ir kitų panašaus pobūdžio taisyklių atveju, šis klausimas yra nacionalinės teisės klausimas<sup>68</sup>. Vis dėlto laisvė pasirinkti NPB taisyklės įgyvendinimo priemones ir būdus neturi jokios įtakos valstybės narės, kuriai ji skirta, pareigai imtis visų būtinų NPB taisyklės veiksmingumą užtikrinančių priemonių, atsižvelgiant į ja siekiamą tikslą<sup>69</sup>.

119. Valstybės narės pareigą siekti NPB taisyklėje numatyto rezultato ir imtis visų ES sutarties 4 straipsnio 3 dalyje numatytų reikiamų bendrųjų ar specialiųjų priemonių, taip pat šios pareigos įgyvendinimą privalo užtikrinti valstybių narių teismai<sup>70</sup>, taip pat visos nacionalinės institucijos, įskaitant *a fortiori* tas, kurios priklauso nacionalinių teismų sistemai arba yra jos dalis<sup>71</sup>.

120. Kitaip tariant, Sąjungos teisės viršenybės ir tiesioginio veikimo principai bei atitinkamo aiškinimo pareiga privalomi visoms valstybių narių valdžios institucijoms –  *tiek teisminėms, tiek administracinėms*. Šiuo pagrindu klausimas, kuriam konkrečiam subjektui yra pavesta užtikrinti šių išipareigojimų laikymąsi,  *jei tai apskritai yra kam nors pavesta*, turi būti sprendžiamas pagal nacionalinę teisę. Ne Teisingumo Teismas turi priimti sprendimą dėl kompetencijos šiuo klausimu pasidalijimo valstybės narės viduje ir (arba) dėl nacionalinių institucijų, kaip, pavyzdžiui, *Taxing Master*, konstitucinio suskirstymo.

121. Štai ką galima iš esmės teigti.

122. Atsižvelgiant į aukščiau nurodytus laiko apribojimus, asmuo, kaip antai V. Klohn, turi turėti galimybę remtis NPB taisykle tiek nacionaliniame teisme, tiek nacionalinėse institucijose. Nacionaliniai teismai ir valdžios institucijos privalo užtikrinti minėtos taisyklės tiesioginio veikimo rezultatus<sup>72</sup> arba, jeigu Teisingumo Teismas nuspręstų, kad NPB taisyklė nėra tiesioginio veikimo, teisminės institucijos bet kuriuo atveju privalo aiškinti nacionalinę teisę pagal NPB taisyklę „pagal savo kompetenciją“<sup>73</sup>, o nacionalines valdžios institucijas tai atliktų „neperžengdamos savo kompetencijos ribų“<sup>74</sup>.

68 Žr., pvz., 2008 m. balandžio 15 d. Sprendimą *Impact* (C-268/06, EU:C:2008:223, 39 punktą).

69 2008 m. balandžio 15 d. Sprendimas *Impact* (C-268/06, EU:C:2008:223, 40 punktą).

70 2008 m. balandžio 15 d. Sprendimas *Impact* (C-268/06, EU:C:2008:223, 98 punktą).

71 1989 m. birželio 22 d. Sprendimas *Costanzo* (103/88, EU:C:1989:256, 30–33 punktai).

72 1989 m. birželio 22 d. Sprendimas *Costanzo* (103/88, EU:C:1989:256, 31 punktą).

73 2008 m. balandžio 15 d. Sprendimas *Impact* (C-268/06, EU:C:2008:223, 99 punktą).

74 1990 m. birželio 12 d. Sprendimas *Vokietija / Komisija* (C-8/88, EU:C:1990:241, 13 punktą), 2004 m. sausio 13 d. Sprendimas *Kühne & Heitz* (C-453/00, EU:C:2004:17, 20 punktą), 2008 m. vasario 12 d. Sprendimas *Kempter* (C-2/06, EU:C:2008:78, 34 punktą).

123. Lieka atsakyti į klausimą, ar priteistų bylinėjimosi išlaidų sumos sumažinimas atsižvelgiant į NPB taisyklę atitinka *Taxing Master* arba nacionalinio teismo, atliekančio *Taxing Master* sprendimo teisminę peržiūrą „kompetenciją“ (arba „kompetencijos ribas“). Tai yra pagrindinis prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikuso teismo trečiojo klausimo aspektas.

124. Šiuo atžvilgiu manau, kad, kai Teisingumo Teismo jurisprudencijoje nurodomos nacionalinės administracinės institucijos, taikančios Sąjungos teisės viršenybės ir tiesioginio veikimo principus bei vykdančios atitinkamo aiškinimo pareigą „pagal savo kompetenciją“, tai reikia suprasti taip: nacionalinės valdžios institucijos privalo tai daryti, kai turi reikalingus įgaliojimus (t. y. *bendro pobūdžio kompetenciją*) ir nereikia aiškaus leidimo naudotis tais įgaliojimais siekiant konkretaus pagal Sąjungos teisę privalomo tikslo. Vis dėlto, mano manymu, tiesioginio veikimo ir viršenybės principai negali būti taikomi taip plačiai, kad administracinėms institucijoms būtų suteikti visiškai naujos rūšies įgaliojimai nei tie, kurie joms suteikti pagal nacionalinę teisę, nes tai gali pažeisti galių atskyrimo principą.

125. Iš prašymo priimti prejudicinį sprendimą suprantu, kad pagal savo kompetenciją *Taxing Master* tam tikromis aplinkybėmis gali mažinti bylinėjimosi išlaidų sumą. Taigi jis turi bendro pobūdžio kompetenciją, leidžiančią keisti priteistinių bylinėjimosi išlaidų sumą. Ar *Taxing Master* teisė sumažinti išlaidų sumą gali būti aiškinama, kaip taikoma ir tokioms byloms, kokia nagrinėjama šiuo atveju, galiausiai yra nacionalinės teisės klausimas, į kurį turi atsakyti prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas.

126. Bet kuriuo atveju, atsižvelgiant į tai, kad prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas daro išvadą, jog *Taxing Master* neturi tokios kompetencijos, tokią kompetenciją privalo turėti teismas, atliekantis teisminę jos sprendimo peržiūrą.

127. Pagal suformuotą Teisingumo Teismo jurisprudenciją *būtent* nacionaliniai teismai turi užtikrinti asmenų teisinę apsaugą, jiems suteiktą pagal Bendrijos teisės nuostatas, ir užtikrinti šių nuostatų veiksmingumą<sup>75</sup>. Nesant šį klausimą reglamentuojančių Sąjungos teisės nuostatų, kiekviena valstybė narė savo nacionalinėje teisinėje sistemoje turi paskirti kompetentingus teismus ir nustatyti ieškinių, skirtų užtikrinti iš Sąjungos teisės kylančių asmenų teisių apsaugai, procesines taisykles<sup>76</sup>.

128. Dėl šių taisyklių neturėtų tapti praktiškai neįmanoma arba pernelyg sudėtinga naudotis Sąjungos teisėje nustatytais teisėmis (veiksmingumo principas). Šių reikalavimų nesilaikymas, kaip ir jų nesilaikymas neapibrėžus procesinių taisyklių, gali pažeisti veiksmingos teisminės gynybos principą<sup>77</sup>.

129. Mano nuomone, pozicija, kad nei *Taxing Master*, nei nacionalinis teismas, atliekantis teisminę jo sprendimo peržiūrą, neturi kompetencijos taikyti NPB taisyklę tokioje byloje, kokia yra nagrinėjama šiuo atveju, prieštarautų veiksmingumo principui.

130. Darydamas šią išvadą, atsižvelgiau į įvairius ankstesnėje dalyje išvardytus faktinius elementus, vienas iš kurių yra, mano nuomone, lemiamas – būtent tai, kad sprendimas dėl sumos buvo priimtas *po to, kai* baigėsi sprendimo dėl V. Klohn priteistų bylinėjimosi išlaidų apskundimo terminas. Tai reikštų, kad V. Klohn, priimdamas sprendimą, ar ginčyti sprendimą dėl bylinėjimosi išlaidų, paprasčiausiai neturėjo galimybės gauti svarbios informacijos: kokia suma galėtų būti priteista? Šiuo klausimu

<sup>75</sup> 2004 m. spalio 5 d. Sprendimas *Pfeiffer ir kt.* (C-397/01–C-403/01, EU:C:2004:584, 111 punktas).

<sup>76</sup> 1976 m. gruodžio 16 d. Sprendimas *Rewe-Zentralfinanz ir Rewe-Zentral* (33/76, EU:C:1976:188, 5 punktas), 1976 m. gruodžio 16 d. Sprendimas *Comet* (45/76, EU:C:1976:191, 13 punktas), 1995 m. gruodžio 14 d. Sprendimas *Peterbroeck* (C-312/93, EU:C:1995:437, 12 punktas), 2007 m. kovo 13 d. Sprendimas *Unibet* (C-432/05, EU:C:2007:163, 39 punktas), 2007 m. birželio 7 d. Sprendimas *van der Weerd ir kt.* (C-222/05 iki C-225/05, EU:C:2007:318, 28 punktas) ir 2008 m. balandžio 15 d. Sprendimas *Impact* (C-268/06, EU:C:2008:223, 44 punktas).

<sup>77</sup> 2008 m. balandžio 15 d. Sprendimas *Impact* (C-268/06, EU:C:2008:223, 46 ir 48 punktai).

primenu, kad daugelis Tarybos argumentų šiuo atveju yra grindžiami prielaida, kad sprendimas kreiptis į teismą turi būti priimtas atlikus *informacija pagrįstą išlaidų ir naudos analizę*, iš kurios kiltų pagrįsti lūkesčiai. Todėl šiek tiek ironiška teigti, kad pralaimėjusi šalis turėtų priimti sprendimą dėl to, ar ginčyti sprendimą, kai ji net nežino, kokia suma jai gali būti priteista.

131. Atsižvelgdamas į tai, kas išdėstyta, į prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikusio teismo trečiąjį klausimą Teisingumo Teismui siūlau atsakyti taip:

Tokioje byloje, kokia yra nagrinėjama prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikusiame teisme, kai nutartis dėl bylinėjimo išlaidų be išlygų ir, nepateikus apeliacinio skundo, pagal nacionalinę teisę laikoma galutine ir kai prieš pasibaigiant tokios nutarties apskundimo terminui priteistinų bylinėjimosi išlaidų suma nebuvo nustatyta, pagal Sąjungos teisę reikalaujama, kad:

- *Taxing Master*, kuriam pagal nacionalinę teisę suteikti įgaliojimai apskaičiuoti bylinėjimosi išlaidų sumą, kurią pagrįstai patyrė bylą laimėjusi šalis; arba
- teismas, kurio prašoma atlikti teisminę *Taxing Master* sprendimo peržiūrą,

privalėtų taikyti tiesioginio veikimo taisyklę, numatytą PAV direktyvos 10a straipsnio penktoje pastraipoje, pagal kurią dėl bylinėjimosi išlaidų procesas neturi tapti pernelyg brangus.

## V. Išvada

132. Į Airijos *Supreme Court* (Aukščiausiasis Teismas) pateiktus prejudicinius klausimus Teisingumo Teismui siūlau atsakyti taip:

1. Tokiose bylose, kokia nagrinėjama prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikusiame teisme, 1985 m. birželio 27 d. Tarybos direktyvos 85/337/EEB dėl tam tikrų valstybės ir privačių projektų poveikio aplinkai vertinimo (iš dalies pakeistos 2003 m. gegužės 26 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2003/35/EB) 10a straipsnio penktoje pastraipoje esantis reikalavimas, kad bylinėjimosi išlaidos turi būti „ne pernelyg didelės“, gali būti taikomas bylinėjimosi išlaidoms, patirtoms nuo pirmojo teismo proceso etapo pasibaigus perkėlimo į nacionalinę teisę terminui, t. y. po to, kai bylą nagrinėjanti teisminė institucija priima sprendimą, kuriuo: a) užbaigiamas tas etapas arba b) leidžiama tęsti procesą.
2. Direktyvos 85/337 10a straipsnio penktoje pastraipoje esantis reikalavimas, kad procedūros būtų „ne pernelyg brangios“, yra tiesioginio veikimo. Nacionalinis teismas, kuriam suteikta diskrecija nuspręsti dėl bylinėjimosi išlaidų priteisimo iš pralaimėjusios šalies, nesant jokios konkrečios priemonės, priimtos siekiant perkelti tą nuostatą į nacionalinę teisę, priimdamas sprendimą dėl bylinėjimosi išlaidų byloje, kurioms taikoma ši nuostata, privalo užtikrinti, kad dėl tokio sprendimo procesas netaps „pernelyg brangus“.
3. Tokioje byloje, kokia yra nagrinėjama prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikusiame teisme, kai nutartis dėl bylinėjimo išlaidų yra be išlygų ir, nepateikus apeliacinio skundo, pagal nacionalinę teisę laikoma galutine, o prieš pasibaigiant tokios nutarties apskundimo terminui priteistinų bylinėjimosi išlaidų suma nebuvo nustatyta, pagal Sąjungos teisę reikalaujama, kad:
  - *Taxing Master*, kuriam pagal nacionalinę teisę suteikti įgaliojimai apskaičiuoti bylinėjimosi išlaidų sumą, kurią pagrįstai patyrė bylą laimėjusi šalis; arba
  - teismas, kurio prašoma atlikti teisminę *Taxing Master* sprendimo peržiūrą,

privalo taikyti tiesioginio veikimo taisyklę, numatytą Direktyvos 85/337 10a straipsnio penktoje pastraipoje, pagal kurią dėl bylinėjimosi išlaidų procesas neturi tapti pernelyg brangus.